

Antiquae Lectionis Tomus ...

In Qvo XVI. Antiqua Monumenta Ad Historiam Mediae Aetatis Illustrandam,
Nunquam Edita

Canisius, Heinrich

Ingolstadii, 1601

Libri Dvo De Gestis Caroli Magni. Ad Carolvm Crassvm Imperatorem Filivm
Lvdovici Regis Germaniæ, nepotem Ludouici Pij, pronepotem Caroli Magni,
Scripti A Qvodam Monacho Sancti Galli, Nunc Primvm Ex ...

[urn:nbn:de:hbz:466:1-64144](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-64144)

LIBRI DVO
DE GESTIS CAROLI MAGNI.

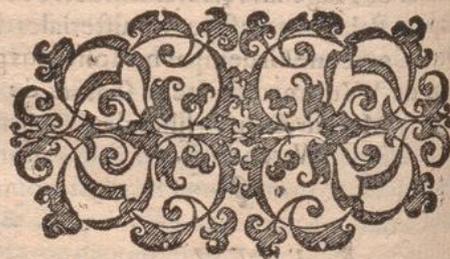
AD

CAROLVM CRASSVM IMPERATOREM FILIVM LVDOVICI REGIS

*Germania, nepotem Ludouici Pij, pronepotem
Caroli Magni,*

SCRIPTI A QVODAM MONACHO
SANCTI GALLI,

NVNC PRIMVM EX CODICE MANVS-
*cripto Bibliotheca Monacensis Serenissimi
Principis Bavarie editi.*

AD LECTOREM.

EX Augustissima illa Monacensi Bibliotheca Serenissimi Principis Bauariae habui codicem m. s. in quo Libri quatuor gestorum Caroli Magni, nullius auctoris nomine apposito. Primus, purus putus Eginhardus est. Secundus, Annales (nec tamen integri) qui cum aliis editi, tum à Iusto Reubero, sub titulo cuiusdam Astronomi, Ludouici Regis domestici. Reliqui duo postremi, quod mihi constet, lucem adhuc non aspexere: neque satis constituo an ea digni: etsi in eam partem inclino, & mecum Nobilis & Amplissimus Vellerus, ut existimemus. Auctor antiquus certe est, Monachus S. Galli, uti quibusdam locis ipse ostendit, lib. 1. c. 32. & 36. Scripsit ipsius Caroli iussu ad Carolum Crassum Imp. filium Ludouici Regis Germaniae, nepotem Ludouici Pij, pronepotem Caroli Magni: quod ex lib. 1. c. 20. 32. lib. 2. cap. 14. 15. 25. 26. 28. colligo. Eodemque 15. capite Abbatis olim Hart. meminit, tunc temporis inclusi. Suius lib. 5. cap. 5. Hartmutum anno 872. siue 883. siue sequenti regnasse scribit. Stilus licet humilis & abiectus & historia ipsa non nunquam fabulis aspersa sit, tamen ea insunt, quae memoriam omnis posteritatis merentur. Pithecius quidem dignum censuit, ex quo fragmentum Legibus Karolinis inter omnia sub finem assueret. Idemque Illustrissimus Baronius & doctissimus Iacobus Gretserus tom. 1. lib. 2. de Cruce cap. 52. citaret. Lib. 1. cap. 8. auctor Gallum vocat Dominum suum. cap. 11. & 36. se Teutonicum esse ostendit. Et lib. 2. cap. 16. promittit se plura de Carolo M. scripturum: quod an praestiterit, nobis incertum est. lib. 2. cap. 26. testatur se iam senio grauem & edentulum hos libros scripsisse.

SANGAL.

SANGALLENSIS MONACHI

DE

GESTIS CAROLI

MAGNI,

LIBER PRIMVS.

Ex m. f. Bauarico nunc primum edit.

I.

Dan. 2.

MNIPOTENS Regum dispositor, ordinans
 que regnorum & temporum, cum illius admi-
 randæ statuæ pedes ferreos vel testaceos con-
 minuisset in Romanis: alterius non minus
 mirabilis statuæ caput aureum per illustrem Karolum ex-
 ixit in Francis. Qui cum in occidentis mundi partibus
 regnare cœpisset, & studia literarum ubique propemodum
 essent in obliuione; cōtigit duos Scotos de Hybernia cum
 mercatoribus Britannis ad littus Galliæ deuenire; viros
 in secularibus & in sacris Scripturis incomparabiliter eru-
 ditos. Qui cum nihil ostenderent venale, ad conuenientes
 emendi gratia turbas clamare solebant, Si quis sapienti-
 æ cupidus est, veniat ad nos, & accipiat eam: nam venale
 est apud nos. Quam tamen venalem se habere profertur
 sunt, quia populum non gratuita, sed venalia mercari videtur
 eos incitarent; vel (sicut sequentia comprobant) per tale
 præconium in admirationem verterent & stuporem. De-
 nique tam diu clamata sunt ista, donec ab admirantibus, &
 insanos illos putantibus, ad aures Karoli Regis, semper

amatoris & cupidissimi sapientiæ, perlata fuissent. Qui sub omni celeritate ad suam eos præsentiam euocatos interrogauit; si verè vt ipsa fama comperit, sapientiam secum haberent. Qui dixerunt, Et habemus eam, & in nomine Domini digne quærentibus dare parati sumus. Qui cum inquisisset ab illis, quid pro sua ipsa peterent; responderunt loca tantum opportuna, & * animo ingeniosi, & sine qui-
bus peregrinatio transigi non potest, alimenta, & quibus tegamur. Quibus ille percepto ingenti gaudio repletus primum quidem apud se, vtrumque paruo tempore tenuit. Postea vero cum ad expeditiones bellicas vrgeretur, vnum eorum nomine CLEMENTEM in Gallia residere præcepit, cui & pueros nobilissimos, mediocres, & infimos, satis multos commendauit, & eis prout necessarium habuerant, victualia ministrari præcepit, habitaculis opportunis ad habitandum deputatis. Alterum vero nomine ALBINVM in Italiam direxit, cui & monasterium sancti Augustini iuxta Treuensem urbem delegauit, vt illuc ad eum qui voluissent, ad discendum congregari potuissent.

* fors. animos ingeniosos.

Audito autem Albinus de natione Anglorum, quàm gratanter sapientes viros religiosissimus Regum Karolus susciperet, conscensa nauì venit ad eum. Qui erat in omni latitudine Scripturarum supra cæteros modernorum temporum exercitatus, vt puta discipulus doctissimi Bedæ, qui sanctum Gregorium * tractatoris, quem vsque ad finem vite iugiter secum retinuit, nisi quando ad ingruentia bella processisset, ad eò vt se discipulum eius, & ipsum Magistrum suum appellari voluisset. Dedit autem illi Abbatiam sancti Martini iuxta Turonicam Ciuitatem, vt quando ipse absens esset, illi requiescere & ad se confluentes docere deberet. Cuius in tantum doctrina fructificauit, vt moderni Gallia sue Franci antiquis Romanis & Athèniensib. æquarentur.

2.

Zz Cum-

Geny
J
39
11
Z 4

5. Cumque victoriosissimus Karolus post longum tempus in Galliam reuerneretur, præcepit ad se venire pueros, quos Clementi commendauerat, & offerre sibi epistolas &amina sua. Mediocres igitur & infimi præter spem omnium sapientiæ cõdimentis dulcoratas obtulerunt: nobiles vero omni fatuitate repêtes præsentarunt. Tum sapientissimus Karolus, æterni Iudicis iustitiam imitatus, bene operans ad dexteram segregatos his verbis allocutus est, Multas gratias habete filij, quia iussionem meam & utilitatem vestram iuxta possibilitatem exequi fuistis intenti: nunc ergo ad perfectum attingere studete, & dabo vobis Episcopata & Monasteria permagnifica. Deinde ad sinistros cum magna animaduersione vultum contorquens, & flammato intus conscientias eorum concutiens, ironicè hæc terribiliter nando potius quàm loquendo iaculatus est in illos, Vos nobiles, vos primorum filij, vos delicati & formosuli, in natalibus vestros & possessiones confisi mandatum meum & glorificationem vestram postponentes literarum studiis, luxuria ludo, & inertia, vel inanibus exercitiis indulgistis. Et hæc præmissis solitum sibi iuramentum, Augustum caput & iunctam dexteram ad cælum conuertens, fulminauit: Per Regem Cælorum; non ego magnipêdo nobilitatem & pulchritudinem vestrã, licet alij vos admirantur. Et hoc procul dubio scitote, quod nisi cito priorem negligentiam vigilanti studio recuperaueritis, apud Karolum nihil vnquam boni acquiretis.

4. De pauperibus ergo supradictis quendam optimi dictatorem & scriptorem in Capellam suam assumpsit, qui nomine Reges Francorum propter cappam sancti Martini quam secum ob sui tuitionem & hostium oppressionem giger ad bella portabant, Sancta sua appellare solebant. Quis puer cum quidam Episcopus prouidentissimo Regi Karolo

defunctus nunciaretur, & ille interrogaret, vtrū de rebus vel laborib; suis ante se præmitteret aliqua; Legatusq; responderet, Domine non amplius quàm duas libras de argento: suspirans ergo puer ille & vaporē mentis intra pectus cōtinere nō valens, audiente Rege, in hanc vocē inuitus erupit, Paruum viaticū ad iter lōginquum & diuturnū. Cumq; moderatissimus hominū Karolus parum deliberasset, dixit ad eum, Putasne, quia si Episcopatū illū tu acceperis, plura ad longū illud iter dirigere curabis. Ille cūm hęc pendētia verba, quasi prēmaturas vuas in os hiantis decidētes, deuorans, cecidit ad pedes eius & dixit, Dñe hoc in Dei nutu & potestate vestra sitū est. Et dixit Rex, Sta post cortinā, quæ pēdet ad dorsum meū, & ausculca quantos adiutores honoris istī habeas. Audientes itaq; Palatini recessum Episcopi, semper casib; aut certē * morib; aliorū insidiātes, per familiares Imperatori psonas vnusquisq; morarū impatiens, & alter alteri inuidentes, sibi met acquirere satagebant. Sed ille in cōsiliij sui imobilitate persistēs denegauit omnib; dicēs, se iuuenulo illi nolle mentiri. Tandē Hildigarda Regina misit proceres Regni primū, postea vero p seipsā accessit ad Regē, vt impetraret Episcopū illud clerico suo. cūq; ille petitionē eius iucūdisimē susciperet, dicēs, se nihil ei velle aut posse denegare, nisi q; clericulū illum fallere dedignaretur, vt est omnium consuetudo fæminarū, vt consilium suū & votum, virorū decretis præponderare velint, dissimulata iracundia mente cōcepta, & grossa voce in exilē conuersa, gestibusq; languidulis incōuulsos Imperatoris animos emollire temptata, dixit ad eum, Dñe mi Rex, quid puero illi Episcopatū illum ad perdēdum? sed obsecro domine dulcissime, gloria mea & refugium meum, vt detis illum fideli famulo vestro, clerico meo illi. Tunc adoleseēs ille, quem post cortinam, iuxta quam confederat Rex, stare præcepit, vt audiret quomodo singuli supplicarent cum ipsa cortina, Domine Rex

Zz 2 tene

Geny
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

fort. moribus.

tene fortitudinem tuam, ne potestatem à Deo tibi collatam de manibus tuis quisquam extorqueat. Tunc vocatum eum in palam fortissimus veritatis amator, & dixit ei, Habeas Episcopatum illum, & provide diligenter, vt maiores expensas & viaticum ad longum illud & irreuocabile ante me præmittas & te.

5.

Erat quidam clericus in comitatu Regis vilis & abiectus, & scientia literarum non satis instructus, quem iustissimus Karolus paupertati eius compassus, licet omnes eum odio haberent & expellere niterentur, nunquam tamen persuaderi poterat, vt ipse illum abiiceret, vel à conspectu suo remoueret. Accidit autem, vt in Vigilia sancti Martini quidam Episcopus Imperatori nunciaretur defunctus, qui vocauit ad se vnum de Clericis suis nobilitate & doctrina non mediocriter præditum, & dedit illi Episcopatum ipsum, qui lætitia resolutus conuocauit ad mansionem suam multos de Palatinis, plurimos etiam de Parochiis venientes ad se cum grandi fastu suscepit, & cunctis per magnificentum fecit parati conuiuium. Dapibus igitur præparatus, mero ingurgitatus vinoque sepultus nocte illa sanctissima ad nocturnas vigilias venire neglexit. Fuit autem consuetudo, vt Magister scholæ designaret pridie singulis quod Responsorium cantare deberent in nocte. Huic autem qui Episcopatum iam quasi in manu retinebat, Responsorium: Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, eris iniunctum. Cumque ergo defuisset ille, & post lectionem diuturnum silentium transiret, & alterutrum se ad subleuandum Responsorium cohortarentur, & alius atque abusus suum Responsorium se cantare debere diceret; Tunc tandem aliquando, dixit Imperator, cantet aliquis. Tum abiectus ille numine diuino confortatus & tali autoritate corroboratus, Responsorium inposuit. Mox clementissimus Rex

Rex, non putans, quod totum canere nosset, iussit cum adiuvare; cumque alij cantarent, & miserabilis à nullo versum perdiscere potuisset, cantato Responsorio cœpit orationem Dominicam modulâtissimè psallere: omnibus vero illum impedire volentibus, probare volens sapientissimus Karolus, ad quem finem ille perueniret, prohibuit ne quis ei molestus esset. Quo versum in hæc verba concludente, Adueniat regnum tuum; cæteri vellent nolent respondere coacti sunt, Fiat voluntas tua. Finitis autem laudibus matutinis, cum Rex ad palatium vel caminatam dormitorium calefaciendi & ornandi se gratia pro tantæ festivitatis honore rediret, præcepit ad se vocari veterem illum famulum, sed nouum cantorem, & ait illi, Quis te iussit Responsorium illud canere? pauefactus ille respondit, Domine vos præcepistis, Cantet aliquis. Et dixit Rex, (quod nomen Imperij veteribus in vsu fuit) BENE, atque addidit, Quis demonstrauit tibi versum illum? Tunc ille verba, quibus eo tempore superiores ab inferioribus honorari, demulceri, vel adulari solebant, instinctu Dei, vt creditur, animatus, hoc modo librauit: Læte vir, Domine, Lætifice Rex, cum à nullo versum alium inquirere potuisssem, cogitavi in mente mea, si aliquem incongruum arripuisssem, offensam vestræ damnationis incurrerem; idcirco eum cantare disposui, cuius finis iuxta consuetudinem penultimi Responsorij conueniret. Tunc moderatissimus Imperator sensim arridens illi, pronunciauit coram Principibus suis: Superbus ille, qui nec Deum nec præcipuum illius amicum timuit vel honorauit, vt se vel ad vnam noctem à luxuria refrænaret, quatenus Responsorium, quod, sicut audio, cantare debuit, saltem incipere occurrisset, diuino & meo iudicio careat Episcopatu; & tu illum Deo donante & me concedente iuxta Canonicam & Apostolicam auctoritatem regere curato.

Zz 3

Defun-

Caroli
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

6. Defuncto quoque alio Pontifice, quendam iuuenem locum eius substituit Imperator, qui cum lætus ad abeundum exiret, & ministri eius, iuxta grauitatem Episcopalem caballum ei ad gradus ascensionum adducerent; indignatus ille, quod quasi pro infirmo eum habere voluissent, & plana terra ita super eum ascendit, vt vix se retinere in eo quin in vltiorem partem decideret. Quod per cancellarium palatij Rex prospiciens, cito illū ad se vocari præcepit, & eum allocutus est: Bone vir celer es, & agilis, pernix, & pugnax, vtq; ipse tu nosti, multis bellorum turbinibus vnde tranquillitas imperij turbatur: Idcirco opus habeo tali celeritate in comitatu meo. Esto igitur interim socius laborum nostrorum, dum tam celeriter ascendere potes caballum tuum.

7. Quod de ordinatione Lectionum oblitus sum dicere, cum de Responsoriorum dispositione narrarem, hic præcipue liceat absoluere. Nullus in Basilica doctissimi Karoli Lectiones cuiquā recitandas iniunxit, nullus ad terminum vel ceterum imposuit, vel saltem vnguibus quantulumcunq; signum præfixit: sed cuncti omnia quæ legenda erant, ita sibi nota habere curarunt, vt quando inopinato legere iuberentur, inuenirentur. Digito autem vel baculo protento, vel ex latere suo ad procul sedentes aliquo directo, demonstrauit, quem legere voluisset. Finem vltimæ lectionis sono gutturis designauit, ad quem vniuersi ita intentè suspensī sunt, vt siue finita sententia, seu in media distinctione siue sub distinctione significaret, nullus sequenti aut inferius incipere præsumeret, quantumcunque incongrua finis aut initium viderentur. Et hoc modo factum est, vt etiam si non intelligerent omnes, in eius palatio lectiones optimi fuissent. Nullus alienus, nullus etiam notus, nisi legere sciens & canere, chorum eius ausus est intrare.

Cum autem itinerando venisset Karolus ad quandam grandem Basilicam, & quidam clericus de circumcellionibus, ignarus disciplinæ Karoli, in chorum vltro intraret, & nihil omnino de talibus vnquam didicisset, in medio canticum mutus, & amens constitit, ad quem Paraphonista, leuato peniculo, ictum ei, nisi caneret, minabatur. Tum nesciens ille quid ageret, quo se vertere posset, foras exire non ausus, ceruicē in modum circuli contorquens, & dissolutis malis hians, cantandi qualitatem iuxta possibilitatem imitari conabatur. Cæteris ergo risum continere non valentibus, fortissimus Imperator, qui ne ad magnas quidem res à statu mentis suæ moueretur, quasi gestum coactionis illius non aduerteret, ordinatissimè finē præstolabatur Misera. Postea verò vocato ad se misero illo, miseratusque labores & angustias illius, hoc modo consolatus est eum: Multas gratias habeas bone clerice pro cantu & laboribus tuis. Et ad subleuandam eius paupertatem iussit ei dari vnam libram argenti. Nec verò obliuisci vel negligere videar, hoc verè de industria vel meritis eius agnoui, quod de discipulis eius nullus remansit, qui non vel Abbas sanctissimus vel Antistes sanctissimus extiterit: apud quem & Dominus meus GALLVS primo in Gallia, post vero in Italia liberalibus est disciplinis imbutus. Sed ne à scientibus rerum illarū arguar mendacij, quod nullum exceperim, fuerunt in eius schola duo molinatorum filij, de familia sancti Columbani quos quòd non cõgruit ad Episcopiorum vel Cœnobiorum regimen subleuari, tamen per merita, vt creditur, Magistri sui, Præposituram Babienſis Monasterij vnus post vnum strenuissimè gubernauerunt.

Gloriosissimo itaq; Karolo per totum Regnum suum studia literatarum florere conspiciens, sed ad maturitatem Patrum præcedentium non peruenire condolens, & plusquam

quam mortale laborans, in hanc tædiatus vocem erupit:
O utinam haberem duodecim clericos ita doctos omnique
sapientia sic perfectè instructos, vt fuerunt Hieronymus &
Augustinus. Ad quod doctissimus Albinus ex ipsorum
comparatione merito se indoctissimum iudicans, in qua-
tum nullus mortalium in conspectu, terribilissimi Karoli
audere præsumeret, maxima indignatione concepta, se-
parumper ostensa respondit: Creator cæli & terræ simile
illis plures non habuit, & tu vis habere duodecim?

10.

Referendum hoc loco videtur, quod tamen à nostri
poris hominibus difficile credatur; cum & ego ipse qui scri-
bo propter nimiam dissimilitudinem nostræ & Romanæ
cantilenæ non satis adhuc credam; nisi quia Patrum
veritati plus credendum est, quàm modernæ ignauæ
tati. Igitur indefessus diuinæ seruitutis amator Karolus
voti sui compotem, quātum fieri potuit, in literarum scien-
tia effectum se gratulatus, sed adhuc omnes prouincias
regiones vel ciuitates in laudibus diuinis, hoc est in can-
tilenæ modulationibus ab inuicem dissonare perdoles,
beatæ memoriæ Stephano Papa, qui deposito & decalante
ignauissimo Francorum Rege Hilderico, se ad regni ge-
bernacula antiquorum Patrum more perunxit aliquos
nimum Diuinorum peritissimos clericos impetrare cur-
uit: qui bonæ illius voluntati & studiis diuinitus inspirati
assensum præbens, secundum numerum XII. Apostolo-
rum de Sede Apostolica XII. clericos doctissimos cantilenæ
ad eum direxit in Frāciam (Franciam verò cum inter
nominauero omnes Cisalpinas prouincias significo) quod
sicut scriptum est, in die illa apprehendent decem viri
omnibus linguis gentium simbtiam viri Iudæi.

Zachar. 8.

II.

In illo tempore, propter excellentiam gloriosissimi Ka-
roli, & Galli & Aquitani, Hedui & Hispani, Alamanni

Baiotarj non parum se insignitos gloriabantur. Cùm ergo supradicti clerici Roma digrederentur, vt supra semper omnes Græci & Romani inuidia Francorum gloriæ carpebantur: consiliati sunt inter se, quomodo ita cantum variare potuissent, vt nunquam vnitas & consonantia eius in regno & prouincia non sua latarentur. Venientes autem ad Karolum honorificè suscepti, & ad præminentissima loca dispersi, & singuli in locis singulis diuersissimè & quàm corruptissimè poterant excogitare, & ipsi canere, & sic alios docere laborabant. Cùm verò ingeniosissimus Karolus quodã anno festiuitates Natiuitatis & Apparitionis Domini apud Treuerensè vel Metensè oppidum celebrasset, & vigilantissimè, imò acutissimè vim Carminum deprehendisset, vel potiùs penetrasset, sequenti verò anno easdem solennitates Parisiis vel Turonis ageret, & nihil illius soni audisset, què prior anno in supradictis locis expertus fuerat; sed & illos, quos ad alia loca direxerat, cùm & ipse procedente ab inuicem discordare cõperisset, sanctæ recordationis * Leonis Papæ successoris Stephani rem detulit, qui vocatos Romam vel exilio vel perpetuis damnauit ergastulis. Et dixit illustri Karolo: Si alios tibi præstitero, simili vt anteriores in uidentia cæcati non prætermittent illudere tibi: sed hoc modo studiis tuis satisfacere curabo. Da mihi de latere tuo duos ingeniosissimos clericos, vt non aduertant, qui mecum sunt, quod ad te pertineant; & perfectam scientiam, Deo uolente, in hac re, quam postulas, assequentur. Factum què est ita. Et ecce post modicum tempus optimè instructos remisit ad Karolum, qui vnum secum retinuit, alterum verò petente filio suo, TROGONI Metensi Episcopo ad ipsam direxit Ecclesiam: cuius industria non solum in eodem loco pollere, sed & per totam Franciam in tantum cœpit propagari, vt nunc vsq; apudeos, qui in his regionibus Latino sermone

A a a

vt un-

* an leg. Leonis
 Papæ successoris
 Stephani?
 At Stephano
 IV. Adriano Leo
 successit.
 an leg. Leonis
 Papæ successoris
 Stephano?
 At Stephanus
 V. Leonis successit
 iam mortuo Karolo M.
 & tantum se-
 disse dicitur
 menses septē.
 Scio qd V Val-
 frid. Strabo
 de Stephano. 3.
 Cantilena, in-
 quit, perfectio-
 rem scientiam

Caroli
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50

quã penè iam
tota Gallia di-
dicit, Stepha-
nus Papa, cum
ad Pipinũ pa-
trem Caroli
Magni (in pri-
mo in Franci-
am) pro iusti-
tia S. Petri à
Longobardis
expetenda ve-
nisset, per suos
clericos peten-
se eodem Pipi-
no, inuexit, in
deq; vñs eius
longè latèq;
conualuit.

vtuntur, Ecclesiastica cantilena dicatur Metensis. Ap-
nos autem, qui Theutonica siue Teutisca lingua loquuntur,
aut vernaculè Met, aut Mette, vel secundũ Græcam desig-
nationem vsitato vocabulo Metisca nominetur.

12. Religiosissimus & temperatissimus Karolus hanc con-
suetudinẽ habebat, vt in Quadragesimã diebus octaua ho-
ra diei Missarum celebritate pariter cum Vespertinis le-
dibus peracta cibum sumeret, nec tamen idcirco ieiunium
violaret; cum secundum Domini præceptum ab horam
horam comederent: Quod Episcopus quidam contra
terdictum sapientis viri multũ iustus, & nimium stultus,
providè reprehendit: Sapientissimus autẽ Karolus indigna-
tione simulata admonitionẽ eius humiliter suscepit dicens
Bene admonuisti, læte vir Episcope; ego autem tibi præce-
pio, vt nihil degustes, antequã externi officiales, qui sunt
Curte mea, reficiantur. Comedente autẽ Karolo ministri
bant Duces & Tyranni vel Reges diuersarũ Gentium: post
cuius conuiuũ, cum illi comederent, seruebant eis Comites
& Præfecti, vel diuersarum dignitatum Proceres: post
quoque manducandi finem facientibus, militares viri
scholares alæ reficiebantur: Post hos omnimodorũ officia-
rũ Magistri: deinde ministri; ita vt vltimi ad noctis mediam
nõ manducarent. Cumq; iam propè finita esset Quadage-
sima, & præfatus Episcopus in tali castigatione permanisset,
dixit ad illũ clementissimus Karolus, Vt puto, probasti Ep-
scope, quòd non intemperantiã, sed providentiã gratia
te vespertinam horam in Quadragesima conuiuor.

13.

Ab alio quoq; Episcopo, cum benedictionem peteret
& ille signato pane primum sibi perciperet, deinde bonis-
simo Karolo porrigere voluisset: dixit ei: Habeas tibi
tum panem illum; & sic eo confuso, benedictionem illi
accipere noluit.

Prouidentissimus Karolus nulli Comitum, nisi his, qui in confinio vel termino barbarorum constituti erant, plus quam vnum Comitatum aliquando concessit, nulli Episcoporum Abbatiam vel Ecclesias ad ius Regium pertinentes, nisi excellentissimis causis vnquam permisit. Cumq; a consiliariis siue familiaribus suis interrogaretur, cur ita faceret, respondit: Cum illo fisco vel Curte, illa Abbatiola vel Ecclesia tam bonum, vel meliorem vasallum, quam ille Comes est vel Episcopus, fidelem mihi facio. Ex certis autem causis quibusdam plurima tribuit vtpote V DALRICO fratri magna HILDIGARDE genitricis Regum & Imperatorum. de quo cum post obitum ipsius Hildigarde pro quoda commisso, a Karolo viduaretur honoribus, quidam scurra in auribus misericordissimi Karoli proclamauit: Nunc habet Vdalcicus honores perditos in oriente & occidente, defuncta sua sorore. Ad qua verba illa acrimatus ille pristinos honores statim fecit illi restitui. Ad sancta etiam loca dictante iustitia liberalissimas manus patenter aperuit, vt ex consequentibus apparebit.

14.

Erat quoddam Episcopium itineranti Karolo nimis obuium, vel magis inuitabile, Episcopus vero loci illius cupiens illi satisfacere, cuncta qua habere potuit, in eius obsequium proffigauit.

15.

Cum autem quodam tempore insperato veniret Imperator, tum vero Episcopus ille conturbatus, more hirundinis huc illucq; discurrens, & non solum Basilicas vel domos, sed & Curtes ipsasque plateas verri faciens & purgari, valde lassus & indignatus obuiam illi processit. Quod cum pmissim^o aduerteret Karolus, oculos in diuersa iaciens & singula qua; perlustrans dixit ad Antistite: Saper hospes optime bene ad nostrum introitum oia facis emundari. Ille quasi diuinitus allocutus * conquiescens, & inuindicta dexteram

16.

Aaa 2 com.

* al. conquiescens & inuindictam dexteram

Caro
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

complexus deosculans, indignatione, quantum potuit occultata, respondit: Iustum est domine, ut quocunq; ueneritis, omnia expurgentur usq; ad fundum. Tunc sapientissimus Regum, de aliis alia intelligens, dixit ad eum: Si uacuare noui, & replere didici. Et adiecit, Habeas fiscum illum Episcopatu tuo proximum, & omnes successores usq; in seculum.

17.

In eadem profectioe inopinatò venit ad quendam piscopum in loco ineuitabili constitutù: cumq; ipso die canes quadrupedum aut uolatilium comedere noluisset, quæ sexta erat feria; Pontifex ille iuxta facultatè loci illius, repente pisces inuenire nequisset, optimum illi caseum, & ex pinguedine canù iussit apponi. Moderatissimus autem Karolus ubiq; & in omnibus institutus, uerecundiæ præcipue parcens, nihil aliud requisit, sed assumpto cultello, abominabili, ut sibi uidebatur, erugine proiecta, albore casei uelocitate batur. Episcopus autem, qui more famulorum properabat, propius accedens dixit: Cur ita facis Imperator? nam quod proiicis, illud optimù est. Tunc ille, qui fallere nesciret, & à nullo se posse falli putasset, iuxta suadelà Episcopi ruginis illius partè in os proiecit, & sensim masticans in modum butyri deglutiuit; & Episcopi consiliu probans dixit: Verum bone hospes dixisti: Addiditq; Omnibus annis duas karratas talibus caseis plenas ad Aquas grani mihi dirigere ne prætermittas. Ad cuius impossibilitatè rei cõsternatus Episcopus, quasi in periculo status & ministerij sui cõstitutus ei suggestit, Dñe, caseos acquirere possum, sed nescio, qui tuiusmodi sunt, qui uerò aliter; & timeo, ne reprehensibilis inueniar apud uos. Tum Karolus, què insucta atq; incognita nequaquã fugere uel latere potuissent, dixit Episcopo in talibus enutrito, & adhuc earundè rerù nescio, Incide oēs per mediù, & quos tales perspexeris, acuminato ligno cõiunges.

& in cubam missos dirige mihi; Alios autem tibi ac clero aut
familie tue referua. Quod cum per duos annos factum fuisset,
& Rex talia munera dissimulanter accipi iuberet, tertio
iam anno Episcopus & per seipsum tanto labore & tam longè
adducta representare curauit: tunc æquissimus Karolus curis
& laboribus eius compassus, dedit ad eundem Episcopatum
optimam curtem, vnde frumentum & vinum ad suas &
suorum necessitates ipse & successores eius habere potuisset.

Quia retulimus quomodo sapientissimus Karolus humiles
exaltauerit, referamus etiam qualiter superbos humiliauerit.
Fuit quidam Episcopus vanæ gloriæ & inanium rerum valde
cupidus: quod sagacissimus deprehendens Karolus præcepit
cuidam Iudæo mercatori, qui terram re promissionis sæpius
adire, & inde ad cismarinas prouincias multa preciosa &
incognita solitus erat afferre, vt eundem Episcopum quolibet
modo deciperet aut illuderet. Quod comprehendens, vnum
murem domesticū diuersis aromatibus condidit, & præfato
Episcopo venalem apportauit, dicens, se de Iudæa illud
preciosissimum & antea non visum animal attulisse. Ille ad
rem tantam gaudio repletus, obtulit ei tres libras de argento,
vt carissimum illud munus deberet accipere. Tum dixit Iudæus:
Quàm decorum precium pro tam caro munere: prius hoc in
profundum maris proiicio, quàm quilibet hominū tam vili
& turpissimo precio illud acquirat. Ille qui multa haberet,
& pauperibus nihil vnquam tribueret, promisit ei decem
libras, vt incomparabilem illam rem posset accipere. Tunc
astutus homo ille indignatione simulata profatus est: Non
velit Deus Abraham, vt ita perdam laborem & subuectionem
meam. Tunc avarus ille clericus tam carum munus inhians
proposuit ei viginti libras, Iudæus ergo turbidus murem
preciosissimo inuoluens serico cœpit

Caroli
30
31
32
33
34

pit abire: Episcopus quasi deceptus, sed verè decipiendo reuocauit eum, & dedit ei plenum modium de argento, & preciosissimo illo mure potiri potuisset. Tandem igitur mercator ille precibus multis ambitus vix ægrè concessit, & acceptum argentū Imperatori pertulit: & omnia supradicta memorauit. Post dies autem non multos conuocauit Rex omnes Episcopos & Proceres eiusdem prouinciae colloquium suum; & post multa necessaria pertractata, cepit afferri totum illud argentum, & in medio poni palatii. Tunc sic pronuncians ait, Vos Patres & prouisores nostri Episcopi, pauperib; imo Christo in ipsis ministrare, non in nobis rebus inhiare debuistis. Nunc autem in contrarium cuncta vertentes cenodoxiae vel auariciae super omnia mortales intenditis. Et adiecit, Vnus ex vobis tantum argentum pro vno mure domestico pigmentis contempserat, cuiusdam dedit Iudeo. Ille autem, qui tanto flagitio deceptus erat, ad pedes eius corruens veniam pro commisso precib; petebatur: quem ipse digna inuectione coercitum, conuictum permittit abire.

19.

Idem quoq; Episcopus, cum bellicosissimus Karolus bello contra Hunnos esset occupatus, ad custodiam gloriosissimæ Hildigardæ relictus est. Qui cum familiaritate illius animari cœpisset, in tantam progressus est proteruitiam, vt virgam auream incomparabilis Karoli quam ad statum suum fieri iussit, diebus feriatis vice baculi ferendæ pro Episcopali improbus ambitet. Quæ illum celèriter deludens dixit; non audere se eam cui libet hominum dare, sed tamen fidam se legationem eius causa appropinquare Regem fore. Veniente autem illo suggestit illa iocundissime, quæ amens postulauit Episcopus. Cuius petitioni iocundissimæ Rex assensus, promisit se etiam plus facturum quàm ille peteret. Cum autem cuncta penè Europa

Triumphatorem tantæ gentis Karolum conuenisset, pronunciauit hæc in auribus maiorum & minorum: Episcopi contentores huius mundi esse debuerunt, & alios exemplo suo ad appetenda cælestia prouocare. Nunc vero præ cæteris mortalibus tanta ambitione corrupti sunt, ut quidam ex eis, non contentus Episcopatu, quem in prima Germaniæ sede retinet, sceptrum nostrum, quod pro significatione regiminis nostri aureum ferre solemus, pro pastoralis baculo nobis ignorantibus sibi vendicare voluisset. Reus reatum suum recognoscens indulgentia percepta recessit.

Nimum pertimesco, ô Domine Imperator Karole, ne dum iussionem vestram implere cupio, omnium professionum, & maximè summorum Sacerdotum offensionem incurram: Sed tamen de omnibus non grandis mihi cura est, si tantum vestra defensione non destituar.

Præcepit religiosissimus Karolus Imperator, ut omnes Episcopi per latissimum regnum suum, aut ante præfinitum diem, quem iste constituerat, in Ecclesiastica sedis Basilica prædicarent, aut quicumque non faceret, Episcopatus honore careret. Sed quid dico honorem? cum Apostolus protestetur: Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Sed verè vobis occultè fateor; quia magnus honor: in eo opus verò bonum nec minimum requiritur. Supradictus igitur Primas ad tale præceptum conterritus, cum nihil aliud sciret, nisi delictis affluere & superbire; timens autem, ne si Episcopio careret, luxuria sua pariter viduaretur, vocauit duos de primoribus Palatinis ad diem festum; & post Euangelij lectionem ascendit ad gradus, quasi ad alloquendum populum. Cumque ad tam inopinatam reuocasset omnes

20.

1. Tim. 3.

Caroli
30
31
32
33
34

omnes admirati concurrerent, excepto vno paupere
 valde rufo, gallicula sua (quia pileum non habuit, & de colo-
 re suo nimium erubuit) caput induto, dixit nominatus
 reuera Episcopus ad ostiarium vel scarionem suum (cuius
 dignitatis aut ministerij viri apud antiquos Romanorum
 litorum nomine censebantur) Voca ad me illum pileum
 hominem, qui stat iuxta ostiū Ecclesiæ: festinans ille ma-
 datum domini complere, apprehendens miserum compo-
 eum trahere ad Episcopum: qui timens ne graui multat-
 tur vindicta, quòd tecto capite in domo Dei stare præsum-
 pserit, totis viribus cœpit reniti, ne quasi ad tribunal Iu-
 simi Iudicis duceretur. Tunc Episcopus de eminentiori
 prospiciens, & nunc vasallum suum, nunc illum misellū con-
 crepans, excelsa voce clamando prædieauit, Attrahe illum
 caue ne dimitas; velis nolis, huc debes venire. Cūmet-
 aut vi aut metu deuictus appropinquaret, dixit Episcopus
 Accede propi^o, appropinqua etiam. Atq; deinde apprehen-
 sum capitistegimen extraxit, & ad plebē proclamauit, Ecce
 videtis, ô popule, rufus est iste ignauus. Et reuersus ad altare
 solennia consecrauit, vel se consecrassē simulauit. Talibus
 ergo Missis ad finem perductis, ingrediuntur in aulam vari-
 tapetibus & omnigenis ornatam pallijs; Vbi opipare
 conuiuium auro vel argento siue gemmeis vasis immensum
 fastidio vel nausea laborantes in sui desiderium posset ali-
 cere. Sedebat autem ipse mollissimis plumis, preciosissimis
 serico vestitis exstructus, imperatoria purpura indutus, & in
 nihil illi nisi sceptrum illud, & nomen regum decisset: ad
 simorum militum cohortibus septus; in quorum compari-
 tione illi Palatini, hoc est, inuictissimi Karoli Proceres, vti
 simi sibimet ipsis viderentur. Qui cū post admirabile illud
 & Regibus inusitatum conuiuium licentiam abeundi pete-
 rent, ille vt eis magnificentiam suam & gloriam manifeste
 ostendat

ostenderet, iussit procedere peritissimos cātandi Magistros cum omnibus musicis organis: de quorum vocibus & sonitu fortissima corda mollescerent, & liquidissima Rheni fluuenta durescerent. Potuum verò diuersissima genera varis pigmentis aut medicaminibus temperata, herbis & floribus, gemmarum vel auri fulgorem in se trahentibus, suumque ruborem illis infundentibus coronata, restagnantibus iam stomachis tepebant in manibus. Interea verò pittores, lanij, coci & fartores plenis ventribus omnimoda gula irritamenta exquisitis artibus præparabant, qualis nunquam cœna Magno composita est Karolo. Mane autem factò cùm aliquantis per ad sobrietatem rediret Episcopus, & luxum, quem pridie coram satellitibus imperatoris expenderat, perhorrescere cœpisset, iussit eos adduci ad se, & regijs muneribus honoratos adiuravit, vt de se bona & honesta apud terribilem Karolum narrare dignarentur. Et quod publicè in Ecclesia ipsis audientibus prædicaret. Quos cùm reuersos Imperator interrogaret, cur eos Episcopus ille vocaret, procidentes ad pedes eius dixerunt, Domine, vt nos in vestro nomine supra mediocritatem nostram honoraret. Et adiecerunt, Fidelissimus est vobis, & omnibus vestris optimus Episcopus ille, summoque sacerdotio dignissimus est; nam si nostræ vilitati credere dignemini, fatemur sublimitati vestræ, quia declamatoriè audiuitur illum prædicare. Cùmque Imperator eius imperitiæ certius de modo prædicationis inquireret, & illi eum fallere non auderent, omnia per ordinem retexuerunt. Tunc intelligens causam timoris sui aliquid illum loqui conatum, quàm præceptum suum prætermittere ausum, licet indignum, retinere permisit Episcopatum.

Post tempus verò non longum, cùm quidam iuuenis
 Bbb cogna-

21.

cognatus Regis optimè in quadam festiuitate caneret, Albulia, dixit Imperator ad eundem Episcopum: Benè modo cantauit ille clericus noster. Qui iuxta stultitiam suam ioculariter illa verba suscipiens, & illum Imperatoris cognatum nesciens, respondit: Sic sic omnes perriparij possunt bubus agriculantibus vetrenere. Ad quod improbissimū responsum fulmineas in eum acies Imperator intorquens, attotum terræ prostrauit.

22.

Fuit alius Episcopus paruissimæ ciuitatulae, qui se dum adhuc in carne uiueret, non Apostolorum & Martyrum more intercessorem ad Deum habere, sed ipse diuinis cultibus uoluit honorari; sed talem superbiam hoc modo stultus occultare, ut sanctus Dei diceretur, ne omnibus abominabilis cum idolis gentium reputaretur. Hic habuit unum uersallum non ignobilem ciuium suorum ualde strenuum & industrium; cui tamē ille, ne dicam aliquod beneficiū, sed ne uolum quidē aliquando blandum sermonē impendit. Quis nesciens quid agere posset, ut inimicos eius animos placaret, excogitauit, ut si aliquid signū in nomine eius se fecisse comprobaret ad gratiam ipsius peruenire ualere. Cū ergo de domo sua ad Episcopū venire disponderet, assumpsit duas caniculas in manu sua, quas Gallica lingua * uel tres nuncupant, quæ agilitate sua vulpes & cæteras minores bestiolas facillimè capiunt; quæ acaras etiā, & alia uolantia ascensu celeriore capiunt; & dum in uia uulpem muribus insidiantē uideret, ex improuiso canes illi tacitus immisit; quæ uolatu rapidissimo ruentes post illam intra iactum sagittæ comprehenderunt: Ipse uero quoque cursu præpeti consecutus, uiam ad sanam dentibus canum uel unguibus excussit; canes autem ubi potuit abscondens, tripudians cum illo munere ad domum suam introiuit, & suppliciter inquit: Ecce domum tuam quale munus ego pauperculus acquirere potui. Tunc Episcopus

* ueloces.

scopus parum aridens interrogauit, quomodo illam tam sanam comprehenderet. At ille propius accedens, & pro salute ipsius domini sui iurans, quod veritatem ab eo non celaret, intulit, Domine per campum istum euallicans, & vulpem illam non longè aspiciens laxis habenis post illam tendere cœpi. Porro cum ipsa tam perniciousè aufugeret, vt vix eâ iam videre potuissem, eleuata manu adiuravi eam dicens, In nomine domini mei RECHONIS sta, & non moueatis vltra. Et ecce quasi cathenis obligata stetit in loco fixa, donec eam quasi ouem derelictam tollerem. Tunc ille inani gestione perflatus dixit coram omnibus, Nunc apparet sanctitas mœa; nunc scio quis sim, nunc agnosco quid futurus sim. Ex illo die exosum illum hominem super omnes familiares suos miro coluit amore.

Hoc, quia se obtulit occasio, extrinsecus inserto, non ab re videtur, etiam cœtera, quæ ipsdem temporibus memoria gesta sunt, styli officio religare. Erat quidam Episcopus in Francia noua miræ sanctitatis & abstinentiæ, incomparabilis etiam liberalitatis & misericordiæ, cuius bonitate inuidus omnis iustitiæ hostis antiquus nimium exasperatus, tale illi desiderium edendæ carnis in diebus Quadragesimæ immisit, vt se absq; recraftinatione moriturum putaret, nisi eiusmodi recrearetur edulio. Consilio tandem multorum sanctorum & venerabilium sacerdotum roboratus, vt carnes pro recuperatione sanitatis acciperet, & postea per totum annum more solito se maceraret; ne ipsis inobediens & vitæ suæ proditor inueniretur, eorum cedens authoritati, & vltima necessitate constrictus parum quid de quadrupedante carne misit in buccâ, quod cum masticare cepit, & gustû illius sensu palati tenuissimè percepisset, tanto rædio, fastidio, vel odio, non solùm carnî seu cæterarum

escarum, sed & lucis ipsius & vitæ præsentis, cum salutis sua
 desperatione correptus est, vt ultra nec manducare vellet
 aut bibere, aut spem suam in Salvatore perditorum ponere
 consideraret. Cum autem hæc prima hebdomada Quadri-
 gesimæ gererentur, suggerebant ei præfati Patres, vt quæ
 diabolica se illusionem deceptum cognosceret, acrioribus ieiun-
 niis & contritione cordis, eleemosynarum largitate momen-
 taneum illud peccatum super * ducem extenuare vel abluere
 niteretur. Qui vt erat optimè instructus, eorum consilio
 parens, vt & diaboli malitiam confunderet, & apud inno-
 centiæ restitutorem commissi veniam impetraret, biduanis
 vel triduanis se ieiunijs affligens, somni quietem fugiens,
 pauperibus & peregrinis per seipsum quotidie ministrans,
 eorumq; pedes abluens vestesq; & pecunias iuxta facultate-
 tem illis offerens & ultra impendere volens die sancto Sab-
 bati Paschalis plurima dolia de tota ciuitate postulauit, & co-
 lidas balneas à mane vsq; ad vesperam cunctis indigentibus
 exhibere curauit, & colla singulorum ipse manu sua ratis
 & * purulentias scabiesque per hirsutorum corporum ves-
 pres vnguibus extraxit, & vnguentis delibutos candidis ves-
 tibus quasi modo regeneratos induit. Cùm autem sol ap-
 propinquaret occasui, & nullus iam remaneret qui talibus
 indigeret obsequijs, intrauit ipse in balnea, & exiens mun-
 data conscientia mundissimis oppertus est lineis, vt iudicio
 sanctorum Episcoporum solennia populo celebraret. Cùm
 iam ad Ecclesiam procederet, callidus aduersarius propo-
 situm illius violare cupiens, vt contra votum suum aliquam
 pauperem non lotum Episcopus dimitteret, assumpta spe-
 lutidissimiq; leprosi, sanie fluidi, tabo rigentibus am-
 gressu tremete nutabundi, nimia raucedine miserandi, ante
 limen Ecclesiæ se illi obuiam tulit. Tunc sanctus Anthonis
 instinctu diuino regressus, vt cognosceret, quali nuper

* F. cruce

* al prurulen-
sias

mico succumberet, extractis albis, aquam sine mora cale-
feri & ipsum misellum in ipsam fecit imponi, assumptaq;
nouacula turpissimum collum cepit radere. Cumq; ab vna
aure, vsq; ad medias deradisset arterias, cepit ab alia, vt
adeundem locum rasuram perduceret, illuc autem perueni-
ens, setas longiores quam absciderat, mirum dictu, renatas
inuenit: & cum hoc saepe fieret, & ille radere non cessaret,
ecce inter manus Episcopi, horresco referens, oculus mirae
magnitudinis in arteriarum medio cepit apparere. Tunc
ille pauefactus à tali monstro resiliuit, & se Christi nomine
cum ingenti clamore consignauit: ante cuius inuocatio-
nem fraudulentus hostis vltra fallaciam suam abscondere
non valens, ceu fumus euauit, & abscedens dixit, Iste oculus
vigilanter intendit, quando carnem in Quadragesima
comedisti.

In eadem quoq; regione fuit alius Pontifex incompa-
rabilis sanctitatis, qui incauta securitate iam quasi feminei
sexus ignarus sanctimoniales iuenculas non minus quam
grandæuos sacerdotes discendi gratia secum conuersari
permisit. Cum autem in ipsa festiuitate Paschali post Offici-
um diuinum, quod supra mediam noctem pertraxit, Alafa-
cienfi illo sigoltario se licentius indulgisset, & simul cum
illo fortiori salerno cuiusdam venustissimæ feminae vul-
tus & meretricios gestus, heu nimis eneruiter in se pertra-
xisset, recedentibus cæteris, ad lectum suum vocatam lu-
gubriter constuprauit. Mane vero rutilante citus exur-
gens, & iuxta gentiles noctem flumine purgans, ante ine-
uitabiles veræ Deitatis oculos maculata conscientia pro-
cessit. Cumq; præmissis melodijs ipse iuxta ministerium
suum imponere debuisset Hymnum Angelicum, pauefactus
obstupuit, ac sacri mysterij vestes super altare posuit. Atq;
ad populum conuersus reatum suum confessus est. Deinde

Bbb 3 ad

24.

Ad crepidinē corruens altaris, inæstimabilibus ablutus est
 Crimarum fluentis. Populo vero instante, vr exurgeret
 terribilibus sacramentis astringente, quod illa præcipua
 nõ sibi ab alio aliquo quàm ab ipso pastore sacra Missarum
 lebrari paterentur; & ille loco moueri non posset, atq; hanc
 concertatio per trium ferè horarum spacia transiret, tan-
 dem clementia Creatoris, & vota deuoti populi & con-
 tritum cor Episcopi miserata, sic in pauimento iacentem
 reuestiuit, & de sua certioratum indulgentia, ad contractan-
 da caelestibus metuenda mysteria in exemplum veræ peni-
 tentiæ vel cautelam nusquam & nunquam in hoc saculo
 tẽ, sed semper & ubiq; vanæ securitatis misericorditer ad-
 mauit.

25.

In Francia quoq; quæ dicitur Antiqua, fuit alius, v-
 tra omnem modum tenacitate constrictus: cum autem
 sterilitas omnium terræ prouentuum quodam anno im-
 ta orbem vniuersum depopularetur, tunc auarus ille ne-
 ciator omniũ mortaliũ imo iam morietium vltima neces-
 tate gausus, repositoria sua præcepit aperiri, nimium car-
 venundanda. Tum dæmon vel larua, cui curæ fuit ludere
 vel hominum illusionibus vacare, fecit consuetudinem
 cuiusdam fabri ferrarij domum venire & per noctes male-
 & incudibus ludere: cumq; pater ille fam. lias signo sa-
 tifera Crucis se suaque munire conaretur, respondit pa-
 sus: Mi compater si non impedieris me in officina tua
 iocari, appone hinc poticulam tuam, & quotidie plenam
 uenies illam. Tum miser ille plus penuriã metuens corp-
 ralem, quàm æternã animæ perditionẽ, fecit iuxta sua
 aduersarij. Qui assumpta prægrandi flascone cellarij Breui-
 vel ditis illius irrumpens, rapina perpetrata, reliqua in
 uimenta fluere permisit. Cumque iam tali modo pluri-
 cubæ fuissent inanità, animaduertens Episcopus, quod se
 mon-

monum fraude perijsent, benedicta aqua cellam aspersit, & inuicte Crucis signaculo tutauit. Nocte autem facta, furis antiqui callidus fatelles cum vasculo suo venit, & cum vinaria vasa propter impressione sancte Crucis non auderet attingere, nec tamen ei liceret exire, in humana specie repertus & a custode domus alligatus pro fure ad publicum productus, & ad palam cecus: inter cedendum hoc solum proclamauit, Vg mihi, vge mihi, quod poticulam copattis mei perdidit. Hæc licet historiam sit vera, idcirco protulerim, vt sciatur cui proueniant abiurata, & in diebus necessitatis abstrusa, & quantum valeat diuini nominis inuocatio, etiam per non bonos adhibita.

Cum oculos ad Francorum caput intendo eiusque membra perlustro, reliquarum gentium summos & infimos post tergum reliqui. sed iam ad vicinos nostros Italos, vna tantummodo *maceria diuisos ueniendum est. Erat ibi quidam Episcopus, inanium rerum valde cupidissimus, quod diabolus aduertens cuidam pauperculo, auaritia tamen non euacuato, in humana se obtulit specie, pollicitus non mediocriter illum esse ditandum, si societatis vinculo in perpetuum sibi delegisset adnecti. quod cum miser profiteri non abnueret, dixit hostis callidus, Conuerto me in mulum præstantissimum, tu vero ascende super me & vade ad Episcopum: cum autem mulum illud cœperit inhiare, tu protrahe, differ, abnuere, precium exaggera indignationemque simulans recedere para; tum necesse est, vt ille post te mittat, & plurima promittat, tandem precibus exoratus, & infinita pecunia cumulatus, quasi non libenter & coacte illi mulum concede, & concitus aufugiens latibulum vbicumque require. Quod cum factum esset, & Episcopus vsque ad sequentem diem expectare non sustinens, in ipso feruore meridiæ sonipedem ascendens per urbem superbiens equitabat, in campum volitaturus ibat, ad fluuium refrigerandi gratia properabat, in cuius fauore omnes ætas sequebatur ambulationem volubilissimam, cursum rapidissimum, natatum delphi-

26.

*maceria

27.

delphinis simillimum cernere gestientes, & ecce antiqua
 ille Behal velut chami fræniq; non patiens, & veræ gehennæ
 ignibus æstuans, in profundum gurgitis sese demergere,
 secum trahere cœpit Episcopum, ita vt vix militari manu
 industria pifeatorum, qui propemauigabant, extraheret
 Insidiarum peritus aduersarius, in via, qua ambulamus
 laqueos nobis abscondere solitus, alium quidem hoc, alium
 verò alio vitio supplantare non desistit. Cuidam sacerdos
 (Episcopi quippe nomen in tali re supprimendum est) huius
 nationis crimen imponebatur: cumq; hoc iam ita in notorietatem
 populorum deuenisset, vt à referentibus etiam Episcoporum
 Episcopo religiofissimo K. notissimum fieret; & ille sapientissimus
 aliquam diu rem dissimulans friuolis verbis se de
 accommodare noluisse. Sed fama malum, quo non velocius
 vllum de minima * meisa super aquilarum magnitudinem
 excreceret, vt nequaquam iam celari potuisset, magis
 districtissimus inquisitor iustitiæ Karolus duos de Palatinis
 qui ad proximum ciuitati locum vespere diuertentes magis
 primo ad sacerdotem inopinatò venirent, & ipsum sibi
 fam celebrare postularent; & si nimis abnueret, illi eum et
 suo nomine constringerent, quatenus per se ipsum sacrosancta
 mysteria celebraret. qui nesciens quid ageret, quia
 ante superni inspectatoris oculos ipsa nocte peccauerat,
 illos offendere non auderet; plus tamē homines, quam Deum
 metuens, frigidissimo fonte æstuantia membra baptizans,
 ad offerenda terribilia Sacramenta processit. Errorem
 vel cōscientia cor quatiente vel aqua venas penetrante, tanto
 frigore correptus est, vt nullo medicorū adminiculo posset
 saluari, sed immanissima febrium valetudine perductus
 ad mortem, æterni Iudicis decreto animam reddere cogitur.

* Musca.

28.

Sed cæteris mortalibus his & huiuscemodi fraudibus

diabolo vel satellitibus eius illufis libet intueri ſententiam Domini, qua firmiſſimam S. Petri confeſſionē remunerans ait: Quia tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meā, & portę inferi non præualebunt aduerſus eam; in his etiā periculoſiſſimis & nequiſſimis dieb^o inconcuſſam & imobilē permanere, vt inter æmulos ſemper inuidia debacchatur, ſoleñe Romanis & cōſuetudinariū fuit, vt omnes aliquid momenti ad Sedē Apoſtolicā per tēpora ſubrogati iugiter eſſent in ſenſu vel poti^o inſeſti. Vnde contigit, vt quidā illorum inuidia cæcati ſanctę recordatiōis LEONI Papę, cuius *Leo. 116.* ſupra fecimus mentionē, mortiferum crimen imponentes, eū cæcare fuiſſent aggreſſi; diuino vero nutu conterriti ſunt, & retracti, ne oculos ei^o eruerent, ſed raſorijs per medios incidere. quod cū clanculo per familiares ſuos MICHAELI Imperatori Conſtātinopoleos indicari feciſſet; & ille omne auxiliū ab eo retraheret, dicens: Ille Papa regnum habet per ſe, & noſtro præſtanti^o; ipſe ſe per ſe ipſum vindicet de aduerſarijs ſuis. Tunc ſanctus ille diuinā conſtitutionem ſecut^o, vt qui iam re ipſa rector & imperator plurimarū erat nationū, nomē quoq; Imperatoris Cęſaris & Auguſti Apoſtolica auctoritate glorioſi^o aſſequeretur, inuictum Karolum Romam venire poſtulauit. qui vt ſemper in expeditione & ꝑcinctu bellico poſitus erat, ſtatī cum apparitorib^o & ſchola tyronū, cauſę vocationis ſuę penit^o ignarus ad caput quondā orbis abſq; mora perrexit. cumq; perditiffimi populi inopinatū ill^o comperiſſent aduentū, quaſi paſſeres à conſpectu domini ſui cognomine nūcupati ſolēt celari, ita per diuerſa latibula, cripas & profugia ſunt abſtruſi. Sed cū indiſtriā & ſagacitatem ei^o ſub cęlo non poſſent euitare, ad Baſilicā S. Petri capti & cathenati ꝑducti ſunt. Illic intemerat^o pater Leo aſſumēs Euangeliū Domini noſtri Ieſu Chriſti, poſuit ſuper caput ſuum, & in conſpectu Karoli ei^oq; militum, aſſiſtentib^o etiam

Ccc

perfe-

persecutorib⁹ suis, in hæc verba iuravit: Sic in die magni
 dicij sim particeps Euangelij, sicut im⁹ unis sum criminis falsi
 mihi ab istis obiecti. Et mox terribilis Karolus dixit ad suos:
 Cauete ne quis de illis euadat. Omnes itaq; cōprehensos ve
 diuersis mortib⁹, vel irremeabilibus damnauit exilijs. Cum
 autē ibidē aliquot diebus reparandi exercit⁹ gratia moran
 tur, cōuocauit Antistites Apostolicus de vicinis partib, quib⁹
 cunq; potuit, & corā positis illis, & inuincibilib⁹ gloriosissim⁹
 Karoli Comitibus, nihil minus suspicantē ipsū pronuncians
 Imperatorē, Defensoremq; Ecclesię Romanę. Quod cū illi
 non potuisset abnuere, quod diuinitus sic procuratū crede
 ret, non tamen gratanter suscepit, prō eo q; putaret Grego
 maiore successos inuidia aliquid incomodi regno Franco
 machinatos; imo potiori cautela prouisuros, sicut tunc
 fama ferebat, ne Karolus insperato veniens regnū illorū
 subiugaret imperio. Et maximē, quia pridē magnanim⁹ Ka
 rolus, cū legati Regis Bizantini venirent ad se, & de domo
 suo illi suggererent: quod fidelis ipsi amicus esse voluisset,
 & si viciniore essent, eum filij loco nutrire & paupertate
 illius releuare decreuisset, seruentissimo igne se intra pectus
 retinere nequeunte, in hæc verba prorupit: O vitina mors
 esset ille gurgiculus inter nos, forsitā diuitias Orientales
 partiremur, aut pariter participando communiter habes
 rem⁹. Quod ignari paupertatis Africanæ solēt de Affricana
 Rege narrare. Innocentiā verò beati Leonis Papæ ita dono
 tor & restitutor sanitatis approbavit, vt post illam pœnabilem
 crudelissimam incisionem, clariore, quàm antea fuerat, et
 condonauerit oculos; excepto, quod in signū virtutis illius
 pulcherrima cicatrix in modum filij tenuissimi turturina
 acies niueo candore decorabat.

29.

Ne vero ab imperitis arguar imperitię, quod mare, quod
 gurgiculi maximus appellauit Imperator, inter nos & Gra
 eos

cos, ex eius ore situm retulerim, nouerint qui uolunt, adhuc Hunos & Vulgares & plures alias immanissimas nationes intactas & integras, iter ad Græciam terrestre negare; quas tamen postea bellicosissimus Karolus uel terræ cœquauit, ut omne Sclauorum genus, & VVlgarum; uel penitus eradicauit, uel ferreorum adamantinorumuè progeniem, & non Hunorum, de quibus mox docebo, si prius de ædificijs, quæ Cæsar Augustus Karolus apud Aquisgrani, iuxta sapientissimi Salomonis exemplum, Deo, uel sibi, uel omnibus Episcopis, Abbatibus, Comitibus, & cunctis de toto orbe uenientibus hospitibus mirificè construxit, iuxta pauca satis & minima cômemo-rem.

Cum strenuissimus Imperator Karolus aliquam requiem habere potuisset, non otio torpere, sed diuinis serui-
 30.
 tijs uoluit insudare, adeo ut in genitali solo Basilicam anti-
 quis Romanorum operibus præstantiorem fabricare pro-
 pria dispositione molitus, in breui compotem se voti sui
 gauderet. Ad cuius fabricam de omnibus cismarinis re-
 gionibus magistros & opifices omnium id genus artium ad-
 uocauit. Super quos unū Abbatem cunctorum peritissimum
 ad executionem operis, (ignarus eius fraudium) constituit;
 Qui mox ut Augustus quoquam secessit, precio accepto
 quos uolebat ad propria remisit, qui uero se redimere ne-
 quiuerunt, uel à dominis suis absoluti non sunt, sicut quondã
 Egyptij populum Dei iniquis operibus afflixerunt; ita im-
 mensis laboribus oppressit, ut nunquã eos aliquantulū requie-
 scere pateretur. De tali ergo fraudulentia cum infandum
 pondus auri & argenti, sericorumq; palliorum congregasset,
 & uiliora suspendens in camera, preciosiora quæq; in arcibus
 uel scrinijs absconsa cœcluderet, ecce repète domus eius in-
 flamata, à referētibus illi nunciatū est, qui cœcitus accurrens
 Ccc 2 & per

& per medios flammarum globos in conclauē, quo scintilla auro plena seruabatur, irrumpens, & cum vno tantum exire nolens, singula singulis imposuit humeris, & exire coepit. Interea vna trabes pergrandis ignibus euicta cecidit super eum, & corpus quidem materiali combussit incendio, animam verò transmisit ad ignem, qui non succenditur. Ita de uinum iudicium pro religiosissimo Karolo vigilauit, ubi ipse regni negocijs occupatus minùs intendit.

31.

Erat ibidem alius opifex in omni opere æris & vitri conctis excellentior. Cumq; TANCHON monachus sancti Galli campanum optimum conflaret, & eius sonitum Cæsar non mediocriter miraretur, dixit ille præstantissimus in ære magister, Domine Imperator, iube mihi cuprum multum & ferri, vt excoquam illud ad purum, & in vicem stanni fac mihi quantum opus est de argento dari, saltem centum libras, & fundo tibi tale campanum, vt istud in eius comparatione sit mutum. Tum liberalissimus Regum, cui licet diuitiæ affluerent, ipse tamen cor illis non apponeret, facile præstitit omnia, quæ petebantur, exhibere. Quæ miser ille æstimens, lætus exiuit, & æs quidem conflans & emundans, in locum verò argenti purgatissimū stannum subiiciens, multo melius optimo illo, de adulterato metallo campanum in breui tempore perfecit, probatumq; Cæsari præsentauit. Quod ille propter incomparabilem comparationem satis admiratus, immisso ferro pulsatorio iussit in campanario despendi. Quod cum sine mora factum fuisset, & cultus Ecclesiæ vel reliqui capellani, nec non & erronei tyrones illud ad sonitum perducere, alij succedentes alijs niterentur, & nihil efficere potuissent, tandē indignatus auctor operis, & cōmentor inaudite fraudis, appreheso fune traxit æramentum: & ecce ferrum de medio elapsum in verticē ipsius cum iniquitate sua descendit, & per cadauer iam iamq; defuncti pertra-

pertransiens ad terrā cum intestinis virilibus venit. Memoratum verò pondus argenti repertum præcepit iustissimus Karolus inter indigentes Palatinos dispergi.

Fuit consuetudo in illis temporibus, vt vbiunque aliquod opus ex Imperiali præcepto faciendum esset, si quidem pontes vel naues, aut traiectiones, siue purgatio, seu stramentum, vel impletio cœnosorum itinerum, ea Comites per vicarios & officiales suos exequerentur, in minoribus duntaxat laboribus; à maioribus autem, & maximè nouiter extruendis nullus Ducum vel Comitum, nullus Episcoporum vel Abbatum excusaretur aliquo modo. Cuius rei testes adhuc sunt arcæ pontis Magontiacensis, quæ tota Europa cõmuni quidè, sed ordinatissimè participationis opere p̄fecit, fraudulentiam verò quorundam maleuolorum, & de nauium subuectione mercedes iniquissimas compilare volentium consumpsit. Si verò essent Ecclesiæ ad ius regium propriè pertinentes, laquearibus vel muralibus ordinandæ pieturis, id à vicinis Episcopis aut Abbatibus curabatur. Quod si nouæ fuissent instituendæ, oēs Episcopi, Duces & Comites, Abbates etiam, vel quicumq; regalibus Ecclesiis præsidentes, cum vniuersis, qui publica consecuti sunt beneficia, à fundamētis usq; ad culmen instantissimo labore perduxerunt: sicut adhuc p̄bat non solùm Basilica illa diuina, sed & humana apud Aquisgrani, & mansiones omnium cuiusquam dignitatis hominum, quæ ita circa palatium peritissimi Karoli, eius dispositione constructæ sunt, vt ipse per cancellos solarij sui cuncta posset videre, quæcumq; ab intrantibus vel exeuntibus quasi latenter fierent. Sed & ita procerum habitacula à terra erant in sublime suspensa, vt sub eis non solùm militum milites & eorum seruitores, sed omne genus hominum ab iniurijs imbrium vel niuium vel gelu caminis possent defendi, & nequaquam tamen ab oculis acutissimi Karoli valerent

GENU
 JJ
 19
 1V
 24

abscondi. Cuius ædificij descriptionem ego Inklusus solutis cancellariis vestris relinquens, ad iudiciū Dei, quod circa illud factum est, explicandum reuertor.

33.

Præuidentissimus igitur Karolus quibuscunque primoribus in proximo constitutis præcepit, ut opifices à se directos omni industria sustētare, & cuncta ad opus illud necessaria subministrare curarent; qui verò ex longinquis partibus aduenissent, commendauit eos præposito domus nomine LEUTFREDO, ut eos de publicis rebus aleret vestiret; sed & cuncta, quæ ad constructionem illam pertinerent, sedulus impendere semper instaret. Quod cum in eodem loco sedente aliquantulum faceret, recedente verò omnimodo cessaret, tantas pecunias idem præpositus miserorum illorum cruciatibus aggregauit, ut eas mammas Pluton atq; Dis non aliter quàm vehiculo camelli posset ad inferna perducere, quod ita mortalibus contemptum est. Gloriosissimus Karolus ad nocturnas Laudes pudulo & profundissimo pallio (cuius iam vsus & nomē recessu utebatur. Expletis verò hymnis matutinalibus ad camitum tam reuersus, Imperialibus vestimentis pro tempore ornabatur; clerici verò cuncti ita parati, ad antelucana veniebant Officia, ut vel in Ecclesia, vel in porticu, quæ tunc curticula dicebatur, Imperatorem ad Missarum solennia processurum vigilantes expectarent; aut qui opus habuisset, in sinu compatris sui, caput paululum reclinaret. Quidam ergo pauperculus ex eis, qui domum supradicti Liutfredi abluendarum seu resarciendarum (sicut exiguis opus est Latinis) vestium vel potius pannorum causa frequentare solebat, super genua locij sui dormiens, vidit gigantē Antonino illo aduersario procero de Curte regico super riuulum illum per traiectum, ad domum illius properantem, & camelum immanissimū inæstimabili sarcina prægrauatum ad

ad vltiora trahentem; & obtupefactus in somno, quæsi-
 ut ab eo, de qua regione veniret, aut quo tendere voluisset;
 qui respondit, De domo Regis ad domum Luitfredi pergo,
 vteum super hos fascies imponam, & pariter cum eis in in-
 fernum demergam. Ad quam visionem expergefactus cle-
 ricus & maiore metu conterritus, ne eum terribilis Karolus
 dormientem reperiret, mox caput eleuans, & cæteros ad vi-
 gilandum prouocans, in hæc verba prorupit: Si vultis audire
 somnium meum? Videbar mihi videre Polyphemiũ illum,
 qui in terra gradiens alta pulsat sydera, & in medio Ionio la-
 tera non cingit ardua, de hac Curte ad domũ Luitfredi cum
 onerario properantem camelo; cumq; causas eius itineris
 inquisissem, dixit ille, Luitfredũ super hæc onera ponere &
 ad inferna deducere cõtendo. Hac relatione nondũ expleta
 venit puella de domo eius omnibus notissima, & ante pedes
 eorum procidit implorans, vt memoriam amici sui Luitfredi
 dignarentur habere. Illis autem interrogantibus, quid
 causæ haberet; dixit illa: Domini mei, sanus ad latrinam
 exiuit, & cum ibi diutius moraretur, egredientes defun-
 ctum inuenimus illum. Cuius cum subitanea mors Impe-
 ratori comperta fuisset, & ab opificibus & reliqua familia
 tenacia vel auaritia illius iam liberè proderetur, iussit the-
 sauros eius perquiri: Qui cum inæstimabiles inuenirentur,
 sciretq; iudex post Deum iustissimus, de qua iniquitate con-
 gregati fuissent, publicè pronunciauit, Non potest aliquid
 ex his, quæ iniuste fraudauit, ad liberationem illius miseri
 proficere. Diuidantur itaq; inter operarios huius ædificij te-
 nuioresq; palatij nostri.

Duo sunt adhuc referenda, quæ in eodẽ contigerunt lo-
 co. Quidam Diaconus iuxta consuetudinem cisalpinorum
 contra naturam pugnare solitus, balneas trans caput suum
 pressissimè radi faciens, cutem expoliuit, vngues murcauit,
 capillos-

34.

Caroli
 JJ
 19
 1V
 24

capillosq; breuiffimos quasi ad circinum tornando decur-
 uit, lineas & camifiam candidiffimas induit: & quia deuitare
 non potuit, quin potius per hoc gloriosior appareret, sponte
 coram summo Deo & sanctis Angelis, & in conspectu fecu-
 rissimi Regis & procerum eius, Euangelium (vt ex confu-
 sionibus patuit) polluta conscientia legere præsumptualiter
 legendū verò aranea de laquearijs per fila subito defec-
 dens caput eius percussit, & celerrimè ad superna retraxit.
 Quod cum districtiffimus Karolus secundo ac tertio pro-
 uideret, & dissimulando fieri permetteret, clericus vero pro-
 pter timorem illius se defendere non auderet; maxime cum
 nō araneā se impetere, sed muscas inquietare putaret, Euan-
 gelica lectiōe perlecta reliquū etiam compleuit Officiū.
 Egressus autem de Basilica mox intumuit & infra vnus horū
 spaciū defecit. Religiosissimus vero Karolus pro eo quod
 vidit & nō prohibuit, quasi homicidij reum publica seip-
 sum pœnitentia multauit.

35.

Habuit incomparabilis Karolus incomparabilem clemē-
 tiam in omnibus, de quo illud ferebatur, quod de nullo vo-
 quam mortalium: quia videlicet & scientia literarum sece-
 larium atq; diuinarum, cantilenarūq; Ecclesiasticarū vel ipse
 larior nouaq; carminum compositione siue modulatione, præ-
 super & vocis dulcissima plenitudine inestimabiliq; delecta-
 tione cunctos præcelleret. Cumq; & ipse legislator (id est
 Moyses) ex instructione diuina sapientissimus de gracilitate
 vocis vel dispendio linguæ tardioris causetur: Et discipulus
 (id est Iosue) ex autoritate inhabitantis in se Dei clementia
 (id est Soli ad Gabaon) cælestibus imperantem ad consilia
 (scilicet Moyses) mittat Eleazari: Et Christus Dominus no-
 ster vel eum, quo inter natos mulierum maiorem nō sum-
 xisse testatur, nullū in corpore signum operari concesserit.
 Et eum quem paterna reuelatione seipsum cognoscere ve-

Exod. 4.

Iosue 10.

Num. 27.
Matth. 12.

Matth. 16.

linit, clauibusq; regni cælorum donauit, Pauli sapientiam mirari voluerit: Discipulumq; plus cæteris dilectum in tantam cadere trepidationem permisit, vt in locum sepulchri eius ingredi nõ præsumeret, cum illud imbecilles mulierculæ sepius frequentarēt. Sed illi, sicut scriptum est, *Matth. 23.* Omni habenti dabitur; scientes à quo haberent, etiam quæ minus habuerunt, consecuti sunt. Ilte vero nesciens vnde haberet; vel sciens, auctori donorum dignè gratias non egit, cuncta pariter amisit. Nam cum veluti familiarissim^o iuxta gloriosissimum Cæsarem constitisset, subito nõ comparuit. Cumq; ad tam inauditam & incredibilem rem inuicissimus Imperator Karolus obstupescens fuisset, sed tandem resipiscens se cruce Domini consignaret, inuenit in eo loco in quo steterat ille, quasi carbonem deterrimum & modò extinctum.

Nocturnum atq; pendulum Augusti pallium adhuc nos à bellico procinctu retrahit. Erat antiquorum ornatus vel paratura Francorum, calceamenta forinsec^o aurata, corrigijs tricubitalib^o insignita, fasciolarum crurales vermiculatae, & sub-
 tus eas tibialia * vel coxalia linea, quamuis ex eodem colore, tamen opere preciosissimo variata. Super quæ & fasciolas in crucis modum * intrinsecus ante & retro longissimè ille cor-
 rigiæ tendebantur. Deinde camisia * cilizina; post hæc baltheus spatæ colligatus, quæ spatæ primum * vagina, secundò corio qualicunq;, tertio linteamine candidissimo, cera lucidissima roborato ita cingebatur, vt per medium cruciculis eminentibus ad peremptionem gentilium * duraretur. Vltimum habitus eorum erat pallium canum vel saphiritinũ quadrangulum, duplex, sic formatum, vt cum imponeretur humeris, ante & retro pedes tangeret, de lateribus verò vix genua * tangeret: Tunc baculus de arbore Malo, nodis paribus admirabilis, rigidus & terribilis cuspide manuali, ex auro vel argento, cum cælaturis insignibus præfixo portabatur

Ddd in

Gal. 2.

Ioan. 20.

Matth. 23.

36.

* al. as

* al. intrinsecus & extrinsecus, ante & retro longissima

* al. glizina
 * al. vagina / a-
 gea, Secundo
 * al. auraretur

* al. contigeret: Tum

in dextera. Quo habitu lentus ego & testudine tardior, plerumque
 in Franciam nunquam venirem, vidi caput Francorum
 Monasterio sancti Galli præfulgens, duosq; flores aureos
 mos ex eius femoribus progressos, quorū qui prior egratus
 est, proceritatem illius adæquabat: posterior autem pulcherrimus
 tim excrescens verticem stipitis sui summa gloria decoravit,
 & transcendendo contexit. Sed, ut se mos humani habitus
 bet ingenij, cū inter Gallos Franci militantes virgatus
 sagulis lucere conspicerent, nouitate gaudentes, antiquam
 consuetudinē dimiserunt, & eos imitari cœperunt. Quod
 interim rigidissimus Imperator idcirco non prohibuit, quod
 bellicis rebus aptior videretur ille habitus. Sed cum Franci
 nes hac licentia abutentes aduerteret, & breuissima illa pal-
 liola, sicut prius maxima, vendere comperisset; præcepit
 nullus ab eis nisi grandia latissimaq; illa longissima pal-
 liola, sicut prius maxima, vendere comperisset; præcepit
 suctudinario precio coemeret, adijciens, Quid profum-
 putaciola? in lecto non possum eis cooperiri, cauallicans
 contra ventos & pluuias nequeo defendi, ad
 necessaria naturæ secedens tibiarum
 congelatione deficio.

✠:✠

INCIPIT PRÆFATIO
LIBRI SECVNDI.

In præfatione huius opusculi tres tantum auctores me secuturū spondi: sed quia præcipuus eorum **V**ERNBERTVS septimo die de hac vita recepit; & debemus hodie, id est, III. die Kal. Iunij, Cōmemorationē illius orbi filij discipulij, agere, hoc fiat terminus libelli istius (qui) ex sacerdotis eiusdē ore de religiositate & Ecclesiastica domini Karoli cura processit. Sequens vero de bellicis rebus acerrimi Karoli ex narratione ADALBERTI patris eiusdem **V**ernberti Cudarsa **Q**ui cum domino suo **K**EKARDO & Hunisco, & Saxonico vel Sclauico bello interfuit. Et cum iam valde senior paruulum me nutriveret, renitentem, & sapius effugientem, ut tandem coactum de his instruere solebat.

Ddd 2

LL

LIBER SECVNDVS

• DE

GESTIS CAROLI
MAGNI.

1.

X relatione secularis hominis, & in scripto minus eruditi sermonem facturi, non ab re cogimus, si iuxta fidem scriptorum pauca de superioribus ad memoriam reuocemus. Cùm Diodorus odibilis Iulianus in bello Persico cælitus fuisset peremptus, & à regno Romanorum non solum transmarinæ provincie, sed & proxima Pannonia, Noricus, Retia vel Germania Franciq; vel Galli defecissent: Ipsiq; Reges Gallorum & Francorum propter interfectione sancti Desiderij Viennensis Episcopi, & expulsionem sanctissimorum aduenantium Columbani videlicet & Galli, retrorambi cœpissent, gens Hunorum prius per Franciam & Aquitaniam, vel Gallias & Hispanias latrocinari solita; tota simul egressa, quasi latissimum incendium, cuncta deuastans, reliquias, quæ remanere poterant, ad tutissima latibula comportauit. Quatuor eiusmodi fuerunt, sicut Adalbertus mihi narrare conueruerat.

2.

Terra, inquit, Hunorum IX. circulis cingebatur, cùm ego alios circulos nisi VI. in eos cogitare nescius, interrogarem: Quid illud miraculi fuit Domine? Responsum nouem hegin munitur. Cùmq; & illos alterius generis esse nescirem, nisi quatenus segetibus solent præterditi, inquisitus etiam de hoc dixit: Tam latus fuit vnus circulus

hoc est tantum intra se comprehendit, quantum spacium est de castro Turico ad Constantiam: ita stipitibus quercinis, faginis, & abieginis extractus, vt de margine ad marginem XX. pedes tenderetur in latum, & totidem subrigeretur in altum. Ciuitas autem vniuersa, aut durissimis lapidibus, aut creta tenacissima repletur. Porro superficies vallorū eorundem integerrimis cespitibus tegetur. Inter quorum confinia plantabantur arbusculæ, quæ vt ceruere solemus, abscissæ atque projectæ comas caudicum foliorumq; proferunt. Inter hos igitur aggeres ita vici & villæ erant locatæ, vt de alijs ad alias vox humana posset audiri. Contra eadem verò ædificia inter inexpugnabiles illos muros portæ non satis latæ erant constitutæ, per quas latrocinandi gratia non solum exteriores, sed etiam interiores exire solebant. Item de secundo circulo, qui similiter vt primus erat extractus XX. milliaria Teutonica, quæ sunt XL. Italica, ad tertium vsq; tendebatur. Similiter vsq; ad nonum. Quamuis ipsi circuli alius alio multo contractiores fuerint. De circulo quoq; ad circulum sic erant possessiones & habitacula vndiq; versum ordinata, vt clangor tubarum inter singula posset cuiusque rei significatiuus aduerti. Ad has ergo munitiones, per ducentos & eo amplius annos, qualescunq; omnium Occidentalium diuitias congregantes; cū & Gothi & Vandali quietem mortaliū perturbarent, orbem Occiduum pænè vacuum dimiserunt. Quos tamen inuictissimus Karolus ita in annis octo perdomuit, vt de eis minimas quidem reliquias remanere permiserit. A VII. garibus verò ideo manum retraxit, quia videlicet Hunis extinctis regno Francorum nihil nocituri viderentur. Porro prædam in Pannonia repperam per Episcopia, Monasteria, liberalissimâ diuisione, distribuic.

3. In bello autem Saxonico cum per semetipsum aliquando fuisset occupatus, quidam priuati homines, quorum etiam nomina designarem, nisi notā arrogantē deuitarem, studiose facta muros firmissimę ciuitatis vel aggeris acerrimę destruebant. Quod videns iustissimus Karolus primum illorum cum consensu domini sui **KEROLDI** præfectum in Rhenum & alpes Italicas instituit.

4. Ibidem verò cum duorum Ducum filij ad tentorium Regis excubare deberent, & potibus ingurgitati iacerent, vt mortui: Porro ille iuxta consuetudinem suam sapius euigilans & castra circuiens, sensim & pænè nullo cognoscens ad tabernaculum regressus est. Mane autem facto, cōuocatis ad se cunctis regni primorib⁹ interrogauit, qua pena dignus esset, qui caput Francorū in manus hostium tradidisset. Tunc præfati Duces earundē rerum penitus ignari eiusmodi hominem condemnauerunt ad mortem: ipse verò durissimis verbis coercitos dimisit illæsos.

5. Erant quoq; ibi duo nothi de genitio Columbrensi procreati. Qui cum fortissimè dimicarent, requisit Imperant ab illis: Qui & vnde nati essent. Quo comperto, meridiano tempore eos ad tabernaculū suum vocatos sic allocutus est. Boni iuuenes volo vt mihi, non alij seruiatis: qui cum se ad hoc venisse restarentur, vt vel vltimi in eius essent obsequio, dixit ille, Ad cameram meam seruire debetis. Quod indignatione simulata libenter se facturos esse etiam dum fueretur, captato tempore, quo Imperator quiescere cepisset, exierunt ad castra aduersariorum, & tumultu concitato suo vel hostium sanguine seruitutis notam diluerunt.

6. Inter huiusmodi tamen occupationes nullo modo magnanimus prætermisit Imperator, quin ad longissimarū partium Reges alios atq; alios dirigeret literarum vel munerum portis

portitores: à quibus illi omnium Prouinciarum sunt honores directi. Cum igitur de sede Saxonici belli legatos ad Regē Constantinopoleos destinaret; interrogauit ille, Vtrum pacatum esset regnum filij sui Karoli; vel si à finitimis gentibus incurfaretur. Cumque missorum primus aliàs omnia pacata referret, nisi quod gens quædam, qui Saxones vocantur, creberrimis latrocinijs Francorum fines inquietarent: dixit homo torpens otio, nec vtilis belli negotio: Heu quare laborat filius meus contra hostes paucissimos; nullius nominis, nulliusq; virtutis? Habeas tu gentem illam cum omnib⁹ ad eam pertinentibus. Quod cum reuersus bellicosissimo Karolo nunciaret; arridens ille dixit ei, Multo melius tibi Rex ille consulisset, si vnum lineum femorale ad tantum iter tibi tribuisset.

Non videtur occultanda sapientia, quam sapienti Græciae idem missus aperuit. Cum autumnali tempore ad urbem quandam regiam cum socijs venisset, alijs alio diuisis, ipse cuidam Episcopo commendatus, qui cum ieiunijs & orationibus incessanter incumberet, Legatum illum penè continua mortificauit inedia. Vernali autem tempore iam aliquantulū arridente, præsentauit eum Regi. Qui & interrogauit eum, qualis sibi idem videretur Episcopus. At ille ex imis præcordijs alta suspiria trahens, Sanctissimus est, ait, ille vester Eps, quantum sine Deo possibile est. Ad q; stupefactus Rex, Quomodo, inquit, sine Deo aliquis sanctus esse potest? Tum ille, Scriptū est, inqt, Deus charitas est, qua iste vacuus est. Tunc Rex vocauit eum ad conuiuium suum, & inter medios proceres collocauit: à quibus talis lex constituta erat, Vt nullus in mensa Regis indigēa siue aduena aliq; animal, vel corpus animalis in partem aliam verteret, sed ita tantum vt positum erat de superiore parte manducaret. Allatus est autē piscis fluuiialis, & pigmentis infusus in disco positus. Cumq;

7.

1. Ioan. 4.

Cumq; hospes idem cōsuetudinis illius ingnarus piscem illum in partem alteram giraret, exurgentes omnes dixerunt ad Regem: Domine ita estis inhonorati, sicut nunquā anteriores vestri. At ille ingemiscens dixit ad Legatum illum, Obstarē non possum istis, quin morti continuo tradaris: alud pete quodcunq; volueris & complebo. Tunc parumpet deliberans cunctis audientibus in hæc verba prorupit, Obsecro domine Imperator, vt secundū promissionem vestram concedatis mihi vnā petitionem paruulā. Et Rex atq; Postula quodcunq; volueris, & impetrabis, præter quod contra legem Græcorum vitam tibi concedere non possum. Tunc ille, Hoc, inquit, vnum moriturus flagito, vt quicumq; me piscem illum girare conspexit, oculorum lumine privetur. Obstupefactus Rex ad talem conditionem iuravit per Christum, quòd ipse hoc non viderit, sed tantum narrantibus crederet. Deinde Regina ita se cepit excusare, Per iustificam Theotocon Sanctam Mariam, ego illud nō aduertam. Post reliqui Proceres, alius ante alium tali se periculo erant fatagentes: hic per clauigerum cæli, ille per doctorem gentium, reliqui per virtutes Angelicas, Sanctorumq; omnium turbas, ab hac se noxa terribilibus sacramentis absolvere conabantur. Tum sapiens ille Francigena vanissima Hellenus in suis ædibus exuperata, victor & sanus in patriam suam reuersus est.

8. Post annos autem aliquot direxit illuc indefessus Karolus quendam Episcopum præcellentissimum mente & corpore virum, adiuncto ei comite nobilissimo Duce, qui diutissime protracti tandem ad præsentiam Regis perducti & indignè habiti per diuersissima sunt loca diuisi. Tandem aliquando dimissi cum magno nauis & rerum dispendio dierunt.

9. Non post multum autem direxit idem Rex legatum

suos ad gloriosissimū Karolum. Fortè verò contigit, vt tunc
 idem Episcopus cum Duce præfato apud Imperatorē fuisset.
 Nunciatis igitur Legatis venturis, dederunt consilium
 sapientissimo Karolo, vt circumduceretur per alpes & inuia,
 donec attritis omnibus & consumptis ingenti penuria confecti
 ad conspectum illius venire cogerentur. Cumq; venissent,
 fecit idem Episcopus & socius eius, Comitem Stabuli in
 medio subiectorum throno suorum sublimi confidere, vt
 nequaquā alius quā Imperator credi potuisset: Quem vt
 Legati viderunt, corruentes in terra adorare voluerunt, sed
 à ministris repulsi ad interiora p̄gredi sunt compulsi. Quo
 cum venirent, videntes Comitē palatij in medio Procerum
 concionantem, Imperatorem suspicati, terratenus sunt prostrati;
 cumq; & inde colaphis p̄pellerentur, dicentibus, qui
 aderant, Non est hic Imperator. In vltiora progressi, & inuenientes
 Magistrum regię cum ministris ornatissimis, putantes
 Imperatorē, deuoluti sunt in humum. Inde q; repulsi
 repererūt in Cōsistorio cubicularios Imperatoris circa Magistrum
 suum; de quo non videretur dubium, quin ille Princeps
 posset esse mortaliū. Qui cū se quod non erat, abnegaret,
 pollicebatur tamē, quod cum Primoribus palatij moliretur,
 quatenus si fieri potuisset, in presentiam Imperatoris
 Augusti peruenire deberent. Tunc ex latere Cæsaris directi
 sunt, qui eos honorificè introducerent. Stabat autē gloriosissimus
 Regum Karolus iuxta fenestram lucidissimā, radians sicut sol
 in ortu suo, gemmis & auro conspicuus, innixus super
 HETTONEM, hoc quippe erat nomen Episcopi, ad Constantinopolim
 quondā destinati. In cuius vndiq; circuitu consistebant
 instar militiæ cælestis, tres videlicet iuvenes filij eius,
 iam regni participes effecti, filiaq; cum matre non minus
 sapientia vel pulchritudine quā monilibus ornata; Pontifices
 forma & virtutibus incōparabiles, præstantissimi
 Eec nobili-

Psal. 148.

nobilitate simul & sanctitate Abbates. Duces verò tales qualis quondã apparuit Iosue in castris Galgale: Exercitus ventalis, qualis de Samaria Syros cū Assyrijs effugauit; vt si Deuid medius esset, hæc non inmerito præcinuisset: Regestræ & oēs populi, principes & oēs iudices terræ, iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Dñi. Tunc cōsternati missi Græcorū, deficiente spiritu & consilio p̄muti & exanimis in pauimentū deciderūt; quos benignissimus Imperator eleuatos cōsolatorijs allocutionib⁹ animatus conatus est. Tandē itaq; cum exosum quondã & abiectum se Hettonem in tali gloria vidissent, iterū pauēfacti tam dū volutabantur humi, donec eis Rex per Regē calorū iuraret, nihil se illis mali in nullo facturum. Quæ sponse robora aliquantulum fiducialius agere cœperunt. Patriamq; reuersi, non sunt vltius ad nostra progressi.

10.

Hic replicandū videtur, quàm sapientissimos homines præclarissimus Karolus habuerit in omnibus. Cum igitur Græci post Matutinas laudes Imperatori celebratas, octaua die Theophanię secreto in sua lingua psallerēt, & illud occultat⁹ in proximo carminū dulcedine delectarentur, præcepit clericis suis vt nihil ante gustarent, quàm easdem antiphonas in Latinum conuersas ipsi præsentarent. Inde etiam omnes eiusdem sunt toni, & quod in vna ipsarū pro, conuertit, conuertit, positum inuenitur. Adduxerunt etiam iudicem missi omne genus organorum, sed & variarum rerū secum, quæ cuncta ab opificibus sagacissimi Karoli, quasi dissimuliter aspecta, accuratissimè sunt in opus conuersa, & præcipue illud musicorum organum præstantissimū, quod Deu vsq; ære conflatis follibusq; taurinis per fistulas æreas mirè præstantibus, rugitum quidem tonitruui boatu, garrulitatē verbolyræ vel cymbali dulcedine cœquabat: q; vbi positū fuerit, quãdiuq; durauerit, & quomodo inter alia post damna perierit, non est huius loci vel temporis enarrare.

Per idem tempus etiam Legati Persarum ad eum directi sunt, qui situm Franciæ nescientes, pro magno duxerunt non litus Italiæ, propter famositatem Romæ, cui tunc illum imperare cognouerant, apprehendere valuissent. Cumque Episcopis Campaniæ vel Tusciæ, Æmiliæ vel Luguriæ, Burgundiæq; siue Galliæ simul & Abbatibus vel Comitibus causam aduentus sui nunciassent, dissimulanterq; ab eisdem suscepti, vel expulsi fuissent; tandem post anni reuolutum circulum apud Aquisgrani famosissimum virtutibus Karolū defessi & nimio defecti receperunt circuitu. Veniunt autē illuc in maioris Quadragesimæ hebdomada maiore. nunciatiq; Imperatori, dilati sunt ab eius cōspectu vsq; in vigiliam Paschæ. Cumq; in festiuitate præcipua incōparabilis ille incōparabiliter adornatus fuisset, iussit introduci personas ei⁹ gentis, q̄ cuncto quondā esset orbi terribilis. Quibus excellentissimus Karolus ita terrificus videbatur, præ oībus, quasi nunq̄ Regem vel Imperatorē prius vidissent. Quos ille blādē susceptos hoc munere ditauit, vt quasi vn⁹ de filiis ei⁹, vbiq; vellent, ambulandi, & singula quæq; perspiciendi, & quæcunq; rogandi vel interrogandi licentiam haberent. Quo tripudio gestiētes ipsi adherere, ipsū inspicere, ipsumq; admirari, cunctisq; orientalib⁹ præposuere diuitijs: Ascēdentesq; in solariū, q̄ ambit ædem Basilicæ, & inde despectantes clerū, vel exercitum, iterumq; atq; iterū ad Imperatorem regredientes ppter lætitiæ magnitudinē risum tenere nequentes, cōplosis manibus aiebant: Prius terreos tm̄ homines vidim⁹, nunc autē aureos. Deinde ad singulos Procerū accedentes, nouitatemq; vestimentorū siue armorum admirati, ad mirabiliorē Augustū sunt reuersi vel regressi. q̄ cum eadem nocte & sequēte dñca iugiter in Ecclā facerent, in ipso sacrosancto die ad opiparū conuiuium opulentissimi Karolicum Franciæ Europæue Proceribus sunt inuitat: sed

Ecc 2 tamen

II.

tamen rerum miraculo percussus propemodum exurrexerat
ieiuni. Postera Phœbea spargebat lampade terras, Tironi
croceum linquens aurora cubile, Cùm ecce quietis & occu-
impatientissimus Karolus ad venatû bifontium vel vrorum
in nemo ire & Persarum nûcios secum parat educere. Quo-
cum ingentia illa viderent animalia, nimio pauore percussus
in fugam conuersi sunt. At non territus heros Karolus, vni
equo sedebat, acerrimo appropinquans, vni eorû extrahens
spata ceruicem eius abscindere conabatur: Sed frustra
ictu galliculam Regis & fasciolam ferus immanissimus dis-
rumpens, tibiamq; illius summo licet cornu perstringens, spata
lo tardiozem reddidit, & in conuallem tutissimam, lignis
lapidibus asperatam, casto vulnere irritatus aufugit. Cùmq;
ad obsequiû domini cuncti * hostias suas vellent extrahere,
ille prohibuit dicens, Sic affectus ad Hildigardam venire
debeo. Consecutus autem feram ISAMBARDVS filius VVIL-
RINI persecutoris patrôni vestri OTMARI, cum propius
fuiisset ausus accedere, librata lancea inter armum & guttur,
cor eius penetravit, & Imperatori palpitantem consignavit
quod cùm ille quasi non aduertisset, cadauere socijs relicto
reuersus est domum: aduocataq; Regina, ostendit occisum
disruptas, & dixit ei: Quid dignus est, qui de hoste hæc in-
gentem me liberavit? illaq; respondente, Omni bono: con-
rauit Imperator cuncta per ordinem, & immanissimis con-
nibus in testimonium prolatis, ad lacrimas & suspiria po-
gnosq; pectoris dominatricæ coëgit. quæ cum audisset, quod
tunc odibilis & cunctis honoribus expoliatus Isambardus
Imperatorem de tali aduersario vindicasset, eius pedibus ab-
uoluta impetrauit ei omnia, quæcunq; fuerant illi ablata; sed
& ipsa eidem est munera largita.

12.

Attulerant autem Persæ elephantum, & simias, opobalsamum,
famû, nardum, vnguentaq; varia, pigmenta, odoramenta ve-
mel-

* In margine
hec verba
erant:
Theuser mit
den Rosen.

medicamenta diuersissima, adeo vt Orientem euacuasse & occidentem viderentur impleffe. Cumq; multi apud Imperatorem familiaritate vti cœpissent, quadam die cum iam latiores essent, & grecingario fortiori incaluisent, ad Karolum serietate sobrietateq; semper armatum, ioculariter hæc prolocuti sunt: Magna quidem est, ô Imperator, potentia vestra, sed multo minor rumore quo apud Orientalia regna diffamati polletis. Quo ille audito, & profundissima indignatione dissimulata, ioculariter inquisiuit ab eis, Cur ita filij mei dicitis? vel hoc vnde videtur? At illi repetentes à principio narrauerunt ei cuncta, quæ sibi in cismarinis partibus contigerunt, dicentes, Nos Persæ vel Medi, Armeniq; vel Indi, & Elamitæ, omnesq; Orientales multo magis vos quàm dominatorem nostrum Aaron timemus, De Macedonibus autem vel Achiuis quid dicamus? qui iam iamque magnitudinem vestram plus se fluctibus Ionij oppressuram pauitant. Insulani autem omnes, per quos iter habuimus ad obsequium vestrum ita prompti sunt & intenti, quasi in palatio vestro nutriti fuerint, & beneficijs ingentibus honorat. Istarum autem Partium primores, vt nobis videtur, non satis curant de vobis, nisi tantum in præsentia vestra. Nam cum eis, vtpote peregrini, perinde suggereremus, vt aliquid nobis in vestri amore, quia vos quæreremus, exhibere dignarentur, inadiutos & vacuos dimiserunt. Tunc Imperator omnes Comites & Abbates, per quos ijdem missi profecti sunt, cunctis honoribus denudauit. Episcopos autem infinita pecunia multauit vel damnauit: legatos verò cum ingenti cautela & honore ad vsq; proprios fines deduci præcepit.

Venerunt quoq; ad eum Legatarij Regis Afrorum, deferentes Leonem Marmaricum, vrsuq; Numidicum cum ferrugine Hibera Tyrioque murice, & cæteris earundem

Ecc 3

regio-

13.

regionū insignibus. Quam liberalissimus Karolus Lybicos quoque iugi penuria confectos, Europæ diuitijs, frumento videlicet, vino & oleo non solum tunc, sed & omni tempore vitæ suæ remunerans, & larga manu sustentans, subiectos sibi atque fideles in perpetuum retentauit, & ab eis non vili tributa suscepit.

14.

Porro autem Imperator Regi Persarum direxit micos, qui deferrent equos & mulos Hispanos, palliaque fronica alba, cana, vermiculata, vel Saphyrina, quæ in illis partibus rara & multum cara comperit. Canes quoque agilitate & ferocia singulares, quales ipse prius accipiendos vel propellendos leones & tigrides postulat. Qui cæteris muneribus quasi negligenter inspectis requisivit à missis, quas feras & bestias, canes illi debere solerent. Cumque responsum acciperet; quia cuncta tribus immissi fuissent, absque mora discerperent. Hoc, inquit, rei probabit euentus. Et ecce crastina die factus est maximus pastorum clamor à facie leonis fugientium. Quod cum in aula Regis fuisset auditum, dixit ad Legatos: O Socii Franci ascendite in equos vestros & exite post me. Quod statim quasi nihil unquam laboris aut lassitudinis patiens alacriter sunt Regem prosecuti. Cum autem ad conspectum leonis eminus licet ventum fuisset, dixit Francorum (quidam) Instigate canes vestros in leonem. Quibus facta complentes, acerrimè aduolantes, à Germanicis canibus Persicum leonem comprehensum Hyperboræ venæ glandijs duratis pro sanguine peremerunt. Quo viso nominatissimus fortissimus Heros Aarō ex rebus minimis, fortio rem Karolum deprehendens, his verbis in eius fauorem prorupit. Nunc autem cognosco quàm sint vera, quæ audiui de fratre meo Karolo, qui scilicet assiduitate venandi, & infatigabili studio corpus & animum exercendi, cuncta quæ sub celo

sunt, consuetudinem habet edomandi. Quid igitur ei possum condignum rependere, qui ita me curauit honorare? Si terram promissam Abrahæ & exhibitam Iosue, dedero illi, propter longinquitatem locorum non potest eam defendere à barbaris: vel si iuxta magnanimitatē suam defendere ceperit, timeo, ne finitimæ regno Francorum prouinciæ discendant ab eius Imperio. Sed tamen hoc modo liberalitati eius gratificari tentabo. dabo quidem illam in eius potestatem; & ego Aduocatus eius ero super eam; ipse vero quancumque voluerit, vel sibi opportunissimum videtur, dirigat ad me Legatos suos, & fidelissimum me Procuratorem eiusdem prouinciæ reddituum inueniet. Hoc ergo modo factum est, vt quod pro impossibili dixit poëta:

Aur Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,

Virg. eccl. 4

Propter industriam victoriosissimi Karoli, exitum vel redditum missorum eius, & profectiōem vel reuersiōem Legatorum Aaron de Parthia in Germaniā, siue de Germania in Parthiam, iuuenibus, pueris, & senioribus non solum possibile, sed & facillimum videretur omnino. Vtrumlibet Ararim velint accipere Grammatici, eum videlicet qui Renum, vel illum qui Rhodanum * præcipat: quia hoc locorum confuderunt ignari. Ad huius rei testimonium totam ciebo Germaniam, quæ temporibus gloriosissimi Patris vestri Luduici de singulis * nobis regalium possessionum singulos denarios reddere compulsā est, qui darētur ad redemptionem Christianorum terram promissionis incolentium, hoc pro antiqua dominatione Atauī vestri Karoli, auiq; vestri Luduici ab eo miserabiliter implorantium.

* lego: præcipitat. Lucan. lib. 6. Rhodanumq; morantem præcipitauit Arar. * fort. huobū.

Et quia se obtulit occasio, vt de indicibili patre vestro incidere honoranda mentio, libet commemorare præsagium, quod de illo sapientissimū constat protulisse Karolum.

15.

Nam

Nam cum natus & sex annis in domo patris cautissime nutritus sexagenariis hominibus sapientior haud immerito videretur; genitor indulgentissimus, qui hoc vix ægrè expectavit, ut ad conspectum aui eum perducere potuisset, alius mens puerum à matre delicatissime curatum cepit intrare, quàm seriè vel quàm timoratè ante Imperatorem se ageret, aut fortè interrogatus ei responderet, nec non & libere ferre deberet: & sic eum ad palatium produxit. Cumque prima die vel secunda inter reliquos statores eum in præcuratoribus oculis intueretur, dixit ad filium, Cuius est ille parvulus? Illo respondente, Quia meus & vester, si dignam postulavit eum dicens, Da mihi illum. Quod cum factum fuisset, de osculatum serenissimus Augustus pusionem restitit ad stationem pristinam. Ille mox dignitatè suam cognoscens, & cuiquam post Imperatorem secundus manere despicens, collectis animis, & membris compositissime compositis æquato gradu stetit iuxta patrem suum: quod potentissimus aspectans Karolus, vocato ad se filio præcepit, ut interrogaret * cognomen suum, cur ita faceret, vel quid fiducia se patri adæquare præsumeret: ille verò ratione confixum reddidit responsum: Quando, inquit, vester enim vasallus, post vos ut oportuit inter cõmilitones meos stragem: nunc autem vester socius cõmilito non immerito me vobis coequo. Quod cum Ludovicus Imperatori retulisset, ille huiusmodi sententiam promulgavit, Si vixerit puerulus iste, aliquid magni erit. Quæ verba ideo de Ambrosio mutuati sumus, quia Karolus, quæ dixit, non possunt exactissime in Latinum conuerti. Nec immerito prophetiam de sancto Ambrosio, Magno accommodauerim Ludovicus, qui exceptis eis rebus & negocijs, quibus respublica temporaria non subsistit, coniugio videlicet vsuq; armorum, per omnia simillimus, imo etiam quantum quoque potentia regum tantum

* leg. cognomen

Paulinus in
vita S. Am-
brosij: Pater
ait: Si vixerit
infantulus iste
aliquid magni
erit.

tantum religionis studio, si dici liceat, quodammodo maior
 exiit Ambrosio. Fide scilicet Catholicus, Dei cultor
 eximius, seruorum Christi socius, tutor & defensor indefes-
 sus. Quod ad eum verum est, ut cum fidelis eius, Abba noster
 Hart, nunc autem vester Inklusus, ei retulerit, quod reicula
 sancti Galli non ex regalibus donariis, sed ex priuatorum
 traditiunculis collecta, nullum priuilegium aliorum Mo-
 nasteriorum, vel communes cunctorum populorum leges
 haberet: & ideo neminem sui defensorem vel aduocatum
 reperire potuissent; ipse cunctis aduersariis nostris oppo-
 nens, Aduocatum se vilitatis nostrae coram cunctis Princi-
 pibus suis profiteri non erubuerit. Quo etiam tempore
 epistolam ad vestram indolem direxit, ut per vestram au-
 thoritatem iuramento * coactio, quaecunque opus habue-
 rimus, licenter quærere deberemus. Sed heu, quam
 stultus ego, qui propter specialem bonitatem ab eo nobis
 præbitam, à generali & ineffabili eius bonitate & magnitu-
 dine vel magnanimitate parum consultè, priuato gaudio
 retrahente, digressus sum!

* forz. coactio.

Erat itaq; vel Rex vel Imperator totius Germaniæ Retia-
 rumq; & antiquæ Franciæ, nec non & Saxonæ, Turingiæ,
 Noricæ, Pannoniarum, atque omnium Septentrionalium
 nationum: statura optimus, forma decorus, oculis astrorum
 more radiantibus, voce clara & omnino virili, sapientiâ sin-
 gulari, quam acutissimo fretus ingenio, scripturarum assi-
 duitate cumulatiorem reddere non cessabat. Ideoque ad
 anticipandas vel superandas omnes inimicorum insidias, &
 subiectorum litigia terminanda, fidelibus suis vniuersa com-
 moda prouidenda, incomparabili viuacitate pollebat: cun-
 ctis gentibus circumquaq; vniuersis anterioribus suis ma-
 gis magisque terrificè subinde perseuerabat: & merito: quip-
 pe qui nunquam linguam suam iudicio, aut manus suas effu-
 sione

16.

Fff

sione

fione sanguinis Christiani cōmacularet, præter vltimam necessitatē, quam prius enarrare nō audeo, quā aliquē pauulum Ludouviculum vel Carolastrum vobis astantem vido. Postquam tamē cedere nullo vnquam modo compelli potuit, vt quempiam condemnaret ad mortem; sed tamen hac districtione infidelitatis vel infidiarum insimulatos cōercere solebat, vt honoribus priuatos nulla vnquā occasione vel temporis longitudine mollitus ad pristinum gradum conscendere pateretur. Ad orationis studiū & deuotionem ieiuniorum, curamq; seruitij diuini supra oēs homines iurabat intentus, vt exemplo S. Martini quicquid aliud ageret semper quasi præsentī Domino supplicare videretur. Carne & cibis lautioribus, diebus certis abstinuit. Tempore vltimianarum de palatio discalceatis pedibus vsq; ad Ecclesiā Pastorale, vel ad sanctum HEMERAMMVM, si quidem esset REGENSPVRG, CRUCEM sequi solitus erat. In alijs verò locis commanentium consuetudinem nō abiebat. Oratoria noua ad Franckenoford & Regenspurg admirabili opere construxit. Cum propter magnitudinem fabricæ alij lapides non sufficerent, muros vrbs destruxit. In quarum ciuitatibus tantum auri circa antiquorum ossa reperit, vt non solum Basilicam eandem eodem adornaret, sed & libros integros exinde conscriptos thesauris eisdem materiei, grossitudine prope digiti cooperiret. Nullus clericus, nisi legere doctus & canere, non solum cum eo manere, sed ne in conspectum eius venire præsumpsit. Monachos verò voti sui præuaricatores ita despexit, vt oblectatores omni affectu dilexit. Ita omni iocunditate ac dulcedine plenus semper extitit, vt si quis ad eum tristis adueniret, ex sola visione vel quantulacunque eius alloquutione lætificatus abscederet. Quod si quid forte finistrum et ineptum in eius conspectu subito fieret, vel cum aliunde

compo

comperisse contingeret, sola oculorum animaduersione sic omnia correxit, vt quod de interno æternoq; iudice scriptum est: Rex, qui sedet in solio regni sui, intuitu vultus sui *Proverb 20.* dissipat omne malum, supra fas mortalibus concessum, in illo non ambigeretur inceptum. Hæc breuiter per excessum dixerim: vita comite, propitiâq; diuinitate votum habens plurima de eo scribere. Ad propositum iam redeundum est.

Interea cum Imperator Karolus propter aduentantiũ frequentiam vel infestationem indomitissimorum Saxonũ, vel latrocinia piraticamq; Nordmannorũ, siue Maurorum, apud Aquisgrani paulo diutius confedisset: bellum autem contra Hunos à filio eius Pipino gereretur, exeuntes à Septentrione barbarę nationes Noricum & Orientalẽ Franciam magna ex parte deprædata sunt: Quod ille comperiens per seipsum ita omnes humiliavit, vt etiam pueros & infantes ad spatam metiri præciperet, & quicumque eandem mensuram excederet, capite plesteretur. De quo factum aliud multo maius & illustrius opus excreuit. Cumque enim sanctissimus auus Imperij vestri, vita decederet, quidam Gigantes (quales propter iracundiã Dei per filios Seth de filiabus Cain narrat scriptura procreatos) spiritu superbię inflati, eorum procul dubio superiores, qui dixerunt: Quæ nobis *Gen. 6.* pars in Dauid, aut quæ hæreditas in filio Isai? eius prolem habitudinis optimæ despicientes, singuli sibi principatum regni arripere, & diadema portare conati sunt. Tunc quibus de mediocribus, Dei instinctu, protestantibus, quod indyctus Imperator Karolus hostes quondam Christianorum metiretur ad spatam, & idcirco quamdiu de progenie illius aliquis spatæ longitudinis inueniri posset, ille Francis imò Germaniæ deberet imperare; factio illa diabolica quasi fulminis ictu percussa est in diuersa disiecta.

Fff 2

Sed

18.

Sed extraneorum victor Karolus, à propriis est minime quidem sed cassa fraude circumuentus. Nam de Sclavis ad regna regressus, à filio per concubinam progenito, nomine gloriosissimi Pippini à matre ominaliter insignito, patre ceptus, & quantum in eo fuit, est morti damnatus. Quod hoc modo compertum est. Cum in Ecclesia sancti Petri Precoribus congregatis, de morte Imperatoris consiliatus finito consilio omnia tuta timens, iussit explorare, si quisquam in angulis aut subter altaribus fuisset absconditus. Et ecce, ut timuerunt, inuenerunt vnum clericum subter altare celatum. Quem apprehendentes ad iusiurandum compulerunt, ne proditor eorum molitionis fieret. Qui ne vitam perderet, ut dictauerunt, iurare non abnuit. Sed illis recedentibus iuramentum illud sacrilegum paruipendens, ad perlatum properauit. Cumque cum maxima difficultate perlatum preter fores & ostia tandem ad cubiculum Imperatoris penetrasset, pulsato aditu vigilantissimum semper Karolum ad maximam perduxit admirationem, quis eo tempore temerè præsumeret inquietare: præcepit tamen faminis, quæ obsequium Reginæ vel filiarum eum comitari solebant, exirent videre quis esset ad ianuam, vel quid inquireret: quæ exeuntes cognoscentesque personam vilissimam, obseruans ostijs cum ingenti risu & cachinno se per angulos, vestibus ora repressæ, conabantur abscondere. Sed sagacissimus Imperator, quæ nihil sub cælo posset effugere, diligenter à mulieribus exquisiuit, quid haberent, vel quis ostium pulsaret: responsumque accipiens, quod quidam * cocao derafus, insus, & insaniens, linea tantum & femoralibus indutus, absque mora postularet alloqui; iussit eum intrimittere: qui statim corruens ad pedes illius cuncta patefecit ex ordine.

Nihil verò minus suspicantes, ante horam diei tertiam omnes illi coniuratores dignissima pœna vel exilijs depon-

* al. coccio

tati sunt, aut puniti. Ipse quoque nanus & gibbosus Pippinus immanissimè cæsus & detonsus ad cellam sancti Galli, quæ cunctis locis Imperij latissimi pauperior visa est & angustior, castigandi gratia ad tempus aliquantulum destinatus est.

Nec multo post quidam de primoribus Francorum in Regem manus mittere voluerunt; quod cum eum minimè lateret, & tamen non libenter eos perderet (quia si benè voluissent, magnum Christianis munimen esse potuissent) direxit Legatos suos ad eundem Pippinum, sciscitans ab eo, quid de his fieri oporteret. Quem cum in horto cum senioribus fratribus (iunioribus ad maiora opera detentis) vrticæ & noxia quæque tridente extrahentem reperissent, ut viti proficua viuacius excrescere valerent, indicauerunt ei causam aduentus sui. At ille ex imis præcordijs suspiciatrahens, ut omnes debiles animosiores fanis esse consueuerunt, in hæc verba respondit: Si Karolus consilium meum dignaretur, non ad tantas deponeret iniurias. Ego nihil illi demando: dicite ei quid me agentem inueneritis. At illi timentes ne sine certo aliquo responso ad formidabilem reuerterentur Imperatorem, iterum atque iterum requirebant ab eo, quid domino renunciare deberent. Tunc ille stomachando, Nihil, inquit, aliud ei demando, nisi quod facio. Inutilia recrementa extraho, ut olera necessaria liberius excrescere valeant. Igitur illi tristes abscesserunt, quasi qui nihil rationabile reportarent. Venientes autem ad Imperatorem, & requisiti quid referrent; conquesti sunt se tanto labore & itinere ne in vno quidem sermone certiorari potuissent: sagacissimo autem Rege per ordinem interrogante, ubi eum, vel quid agentem repererint, quidquid responsi illis reddiderit, dixerunt: in tricchio rusticano sedentem eum inuenimus,

& tridente areolam olerum nouellantem; causamq; itineris nostri reuoluentes, hoc solum ab eo responsum magnis flagitationib⁹ extorquere potuimus: Nihil, aiente, aliud ei deo mando, nisi quod facio; inutilia recrementa extraho, vt olera necessaria liberius excrefcere valeant. His auditis alio non carens, & sapientia pollens Augustus, confricatis auribus & inflatis naribus, dixit ad eos: Rationabile responsum, optimi vasalli, reportastis. Illis itaque de periculo vitæ metuentibus, ipse vim dictorum ad effectum perducens, cunctos illos insidiatores suos de medio vicietium auferens, fidelibus suis occupata ab infructuosis loca crescendi & se extendendi causa concessit. Vnum vero ad uersariorum, qui excelsissimum in Francia collem, & quocunq; de eo prospicere posset, sibi in possessionem delegatum eodem colle altissimæ trabi affixum iussit eleuari. Pippinum vere nothum præcepit eligere sibi, quomodo vitam degenauerat voluisset; qui optione concessa optauit locū in quodam monasterio tunc nobilissimo, nunc autem nō incertum, de qua causa destructo; quam antea non soluam, quam BERNHARDVS DVLVVS vestrum spatia femur accinctum conspiciam.

20.

Indignatus est autem magnanimus Karolus, quod ipse se ad barbaras illas nationes sit exire prouocatus, cum quibet Ducum suorum ad hoc videretur idoneus; quod etiam ita esse ex vnus comprouincialium meorum factum probabo. Erat quidam vir de Durgonum, iuxta nomen suum, magna pars terribilis exercitus, vocabulo ex hæretante, proceritatis, vt de Enachim stirpe exortum credi potuisset, nisi tantum temporum ac locorum intercessisset; qui quotiescunq; ad fluuium Duram alpinis torrentibus tumefactum, exundantemque venisset, ne caballum maximum in eius non dicam fluentia, sed nec liquentia potest impellere, apprehensis habenis fluitantem post se traxit inquit.

fort. Duranum intelligit, fluu. Gallia Aquitanie in Garumnam se exonerantem.

Inquies : Per dominum Gallum, velis nolis me sequi debis. Is itaque cum in comitatu Cæsaris Behemanos, Wilzos, & Auaros in modum prati * siccaret, & in aui-
 * siccaret.
 cularum modum de hastili suspenderet, domum victor reuersus, & à torpentibus interrogatus, qualiter ei in regione VVindum complaceret; illos dedignatus, bisq; indignatus aiebat: Quid mihi ranunculi illi? septem vel octo, vel certè nouem de illis hasta mea perforatos, & nescio quid murmurantes, huc illucq; portare solebam. frustra aduersum tales vermiculos dominus Rex & nos fatigati sumus.

Eodem itaq; tempore cum Imperator Hunorum bello extremam manum imponeret, & supradictas gentes in deditorem suscepisset, exeuntes Nordmani Gallis & Francis magnam inquietudinem fecerunt: Reuersus autem inuictissimus Karolus itinere terrestri, quamuis multum angusto & inuio, domi eos inuadere molitus est. Sed vel Dei
 21.
 Iudic. 3.
 prudentia prohibente, vt, secundum Scripturam, in his experiretur Istahelem, vel peccatis nostris obstitentibus, cuncta illius tentamenta in irritum deducta sunt; in tantum, vt ad incommoda totius exercitus comprobanda, de vnius Abbatis copijs in vna nocte quinquaginta bouum paria repentina peste numerarentur extincta. Sapientissimus igitur Karolus ne Scripturæ inobediens contra * iactum flu-
 * iactum
 Eccli. 4.
 uij conareur, destitit ab incepto. Cum vero per non modicum tempus latissimum peragraret imperium, Godefridus Rex Nordmannorum, ab lentia eius animatus, fines regni Francorū inuasit, Mosellanumq; pagum in sedem sibi praelegit. Cum vero falconem suum de aneta vellet extrahere, consecutus eum filius suus, cuius nuperrimè matrem reliquit, & alteram super eam duxit vxorè, per medium diuisit. Quo facto, sicut quondā Holoferne perepnto, nullus
 Iudith 15.
 in

in animis aut armis, sed in solo fugæ præsidio ausus est confidere. Et ita ne exemplo ingrati Irahelis contra Deum gloriaretur, absq; sua industria liberata est Francia. Inuidus autem nec vincendus vnquam Karolus de tali quidem iudicio Deum glorificauit; sed plurimū conquestus, quod propter absentiam suam aliquis de illis euaserit: Heu, proh dolor, inquit, quod videre non merui, quomodo Christiana manus mea cum cynocephalis illis luserit.

22.

Contigit quoq; ad quandam maritimam Galliarum Narbonensis vrbe vagabundum Karolum inopinatō venire ad cuius portum eo prandente, sed ignorato, piraterum exploratores Nordmannorum fecerunt. Cumq; visis nauibus, alij Iudæos, alij vero Africanos, alij Britannos mercatores esse dicerent, sapientissimus Karolus ex instructione vel agilitate non mercatores, sed & hostes esse deprehendens, dixit ad suos: Non istæ naues confertæ mercimonijs, sed hostibus fœtæ sunt acerrimis. His auditis alter alterum præuenire cupientes festinè properabant ad naues, sed frustra. Nam comperto Nordmanni, quod ibidem esset, ut ipsi cum nauibus cupare solebant, martellus Karolus, ne omnis armatura sua in illo aut retunderetur, aut in minutissimas resoluta particulas disperiret, effugio satis incomparabili, insequentium non solum gladios, sed & oculos euitarunt. Religiosissimus autem Karolus, iustus & timoratus, exurgens de mensa ad fenestram Orientalem constitit, & inæstimabilibus lacrymis diutissimè perfusus est; cum nullus eum cōpellere præsumeret. Tandē aliquando ipse bellicosissimus Proceribus suis de tali gestu & lachrymatione satisfaciens, Scitis, inquit, ô fideles mei; quid tantopere plorauerim? Non hoc, ait, pro meo, quod isti nugis mihi aliquid nocere præualeant, sed nimirum contristor, quod me viuente ausi sunt littus istius attingere; & maximo dolore torqueor, quia præuideo, quæ

ta mala posteris meis, & eorum sunt facturi subiectis. Quod ne adhuc fiat, Christi Domini nostri tutela prohibeat, & gladius vester in sanguine NORDOSTVNO RVM duratus obfistat, adiuncto sibi mucrone Karlomanni fratris vestri, tincto quidem in eorundem cruore, sed nunc non propter ignaviam, sed propter inopiam rerum angustiamq; terrarum fidelissimi vestri ARDNOLDI ita in rubiginem versus, ut tamen iussu & voluntate potentiae vestrae haud difficulter possit ad acumen & splendorem perduci. Hic enim solus ramuscul^o cum tenuissima * bennolini astula de foecundissima L. radice sub singulari cacumine protectionis vestrae * pupulascit. Etenim ergo de proatauo vestro Pipino in historia vestra cognouimus aliquid inseratur, quod, concedente clementia diuina, mox futurus Karloaster aut Ludoviculus vester imitetur.

Longobardis vel caeteris hostibus Romanos infestantib⁹, miserunt Legatos suos ad eundem Pippinum, ut propter amorem sancti Petri sibi quantocyus in auxilium venire dignaretur. Qui absq; mora subiugatis hostibus, orationis tantum gratia Romam victor ingreditur; & a ciuibus hac laude suscipitur: CIVES APOSTOLORVM, ET DOMESTICI DEI ADVERVNT HODIE PORTANTES PACEM, ET ILLVMINANTES PATRIAM; DARE PACEM GENTIBVS, ET LIBERARE POPVLVM DOMINI. Cuius vim carminis & originem quidam ignorantes, hoc in natalitijs Apostolorum canere consueuerunt. Ipse vero inuidiam Romanorum, imo, ut verius loquat, Constantinopolitanorum declinans, mox in Franciam reuertitur. Comperto autem, qd Primates exercitus eum clanculo despicientes carpere solerent; praecipit adduci taurum magnitudine terribilem & animis indomabilem, leonemq; ferocissimum in illum dimitti, qui impetu validissimo in eum irruens, apprehensa ceruice tauri, proiecit in

Ggg ter-

* Bennlin.

Ludovic:

* pupulascis.

23.

Handwritten notes on the right side of the page, including the number 24 and some illegible scribbles.

terram. Tunc Rex dixit ad circumstantes, Abstrahite leonem à tauro, vel occidite eum super illum. Quo spectantes ad alterutrum congelatisq; præcordiis pauctacti, vix hæc singultando miffitare potuerunt, Domine, non est homo sub cælo, qui hoc audeat attentare. Quo ille confidentior exurgens de throno & extracta spata per ceruicem leonis ceruicem tauri diuisit ab armis; & spata in vaginam remissa confedit in folio: Videtur vobis, inquires, vtrum dominus vester esse possimus? Non audistis, quid fecerit parvus David ingenti illi Goliath, vel breuissimus Alexander procerissimis satellitibus suis? Tunc quasi tonitru percussis ceciderunt in terram, dicentes: Quis nisi insaniens dominationem vestram mortalibus imperare detractatur?

24.

Non solum contra bestias & homines talis extitit, sed etiam contra spiritales nequitias inauditum certamen exequit. Nam cum Aquigrani thermis nondum ædificatis solidi saluberrimiq; fontes ebullirent, iussit Camerarij forum præuidere, si fontes purgati essent, & ne quis ignotus ibi demitteretur. Quod cum factum fuisset, assumpto Rex gladio, in linea ex subtalaribus properauit ad balneum: Cum repente hostis antiquus eum quasi perempturus aggrediret, Rex autem crucis signo munitus nudato gladio vmbra humana aduertens effigie, inuincibilem gladium ita terra infixit, vt diutino lustamine vix eum reuocauerit. Quia tamen vmbra tantæ crassitudinis erat, vt cunctos illos fouerit & cruore abominandaq; pinguedine deturparet. Sed nec his motus insuperabilis Pippinus dixit ad cubicularium, Non sit tibi cura de talibus, fac effluere infectam illam aquam, vt in ea, quæ pura manuerit sine mora lauari debeant.

25.

Proposueram quidem Imperator Auguste de solo patre tuo vestro Karolo, omnia vobis scientibus quæcunq; fecerit, breuiter

breuem narratiunculam retexere; sed cum ita se obtulerit occasio, vt necessario memoria fiat gloriosissimi patris vestri Ludvici, cognomento Illustris, & religiosissimi proatui vestri Pippini iunioris, de quibus propter ignauiam modernorum grande silentium est, omnia intacta præterire nefarium iudicauit. Nam de maiore Pippino integrum pæne librum doctissimus BEDA in Ecclesiastica procudit historia. His itaq; per excessum commemoratis ad cognominalem vestrum illustrem Karolum olorin^o iam redeat natatus. Sed si bellicis rebus ab eo gestis aliquid non subtraxerimus, nunquam ad quotidianam eius conuersationem reuoluendam reducimur. Qua propter quæ concurrunt in præsentem quàm strictissime potuero memorabo.

Post mortem victoriosissimi Pippini cum iterato Longobardi Romam iam inquietarent, inuictus Karolus, quamuis in cisalpinis partibus nimium occupatus, iter in Italiam haud segniter arripuit, & incruento bello, siue spontanea deditione humiliatos in seruitium accepit Longobardos, & infirmitatis gratia, ne vnquam à regno Francorum discernere, vel terminis sancti Petri aliquam irrogarent iniuriam, filiam DESIDERII Longobardorum Principis duxit uxorem. Quam non post multum temporis, quia esset clinica & ad propagandam prolem inhabilis, iudicio sanctissimorum sacerdotum, relicta, velut mortua; iratus pater iuramento sibi prouinciales astringens, ipseq; in muris Ticinensibus se concludens, inuincibili Karolo rebellare disposuit. Quod ille pro certo comperiens illuc iter accelerauit. Contigit autem ante aliquot annos quendam de primis Principibus nomine OGERVM offensam terribilissimi Imperatoris incurere, & ob id ad eundem Desiderium confugium facere: audito autem aduentu metuendi Karoli ascenderunt in turrim eminentissimam, vnde longe lateq; prospicere venientem potuissent.

Ggg 2

Appa-

26.

Apparentibus vero impedimentis, quæ expeditione Darii vel Iulij fuissent expeditionibus, dixit Desiderius ad Oggerum, Estne Karolus tanto exercitu? At ille respondit, Non adhuc. Videns vero exercitum popularium delatissimo Imperio congregatum, diffinitè pronunciauit ad Oggerum. Verè in his copijs Karolus exultat. Respondit Oggerus, Sed non adhuc, neq; adhuc. Tunc æstuare cœpit & dicere, Quid faciemus, si plures cum eo venerunt? Dixit Oggerus, Videbis qualis ille veniat. De nobis autem nescio quid fiat. Et ecce ista fermocinantibus apparuit schola * vocationis semper ignara: quam videns Desiderius stupefactus, Ille est, inquit, Karolus. Et Oggerus, Non, inquit, adhuc. Post hanc cernuntur Episcopi Abbatesq; & clerici, Capellani cum Comitibus suis: quibus aspectis hæc vix ægrè iam lucis inimicis, mortisq; Desiderius singultando blaterauit: Descendamur & abscondamur in terra à facie furoris aduersarij tam immanis. Ad quæ retulit extumescens Oggerus, rerum & apparatus incomparabilis Karoli quondam expertus, & in meliori tempore assuetissimus: Quando videris, inquam, fetetem campis inhorrescere, ferreū Padum & Ticinum marinis fluctibus ferro nigrantibus muros ciuitatis inundantes, tunc est spes Karoli venientis. His necdum expletis, primū ad occasum circino vel Borea cœpit apparere quasi nubes tenebrosa, quæ diem clarissimam horrentes conuertit in umbras. Sed propiante paullulum Imperatore, ex armorum splendore dies omni nocte tenebrosior oborta est inclusio. Tunc visus est ipse ferreus Karolus ferrea galea cristatus, ferreis manicis armillatus, ferreo thorace ferreum pectus humerosq; Platonicos tutatus, hasta ferrea in altum subrecta sinistra impletus, nam dextera ad inuictum chalybem semper erat extensa; coxarum exteriora, quæ propter faciliorem ascensum in alijs solent lorica nudari, in eo ferreis ambitabantur.

* vocationis

bantur bracteolis. De ocreis quid dicam? quæ & cuncto exercitui solebant ferreæ semper esse vsui. In clypeo nihil apparuit nisi ferrum. Caballus quoq; illius animo & colore ferrum retinebat. Quem habitum cuncti præcedentes, vniuersi ex lateribus ambientes, omnesq; sequentes, & totus in commune apparatus iuxta possibilitatem erat imitatus. Ferrum campos & plateas replebat; solis radij reuerberabantur acie ferri; frigido ferro honorà frigidiori deferebatur populos; Splendidissimum ferrum horror expalluit cloacarum. O ferrum, heu ferrum, clamor confusus insonuit ciuium, Ferro contremuit firmitas murorum, & iuuenum consilium ferro deperijt seniorum. His igitur, quæ ego balbus & edentulus, nõ vt debui circuitu tardiore diutius explicare tentauì, veridicus speculator Oggerus celerrimo visu cõruitus, dixit ad Desiderium: Ecce habes quem tantopere perquisisti, & hæc dicens pæne exanimis cecidit. Sed quia ipso die vel propter amentiam, vel propter aliquam spem resistendi ciues vrbici eum suscipere noluisse, dixit artificiosissimus Karolus ad suos: Faciamus hodie aliquid memorabile, ne diem istum otiosi transegisse vituperemur; acceleremus efficere vnum oratoriolum, in quo si nobis citius apertum non fuerit, diuinis seruitijs insistere debeamus. Et hac voce emissa, alii discurrentes, calcem & lapides, alij vero ligna vel pigmenta cõgregantes, artificibus semper eum comitantibus, attulerunt. Qui à quarta dici hora ante duodecimam talem basilicam muris & tectis, laquearibus & picturis auxiliante & tironum manu militumque construxerunt, vt nulli adhuc eam cernenti, nisi per annum integrum fieri posse credatur. Postea verò die quinta facilitate quibusdam ciuium sibi aperire volentibus; quibusdam, licet frustra, rebellare, vel (vt verius dicam) se includere volentibus, absq; cruoris effusione, sola tantum industria, ciuitatem superauerit, ce-

Ggg 3 . perit,

27.

perit, possederit, illi scribendū relinquo, qui nō aliquo amore, sed quęstus tantū gratia vestram Celsitudine comitantur.

Exin ad vltiora progressus venit religiosissimus Karolus ad urbem Furiolanam, quam qui sibi scioli videntur, Forum Iulienſe nuncupant. Contigit autem, vt eodem tempore Episcopus Ciuitatis illius, aut (vt modernorum loquar cōsuetudine) Patriarcha occasui vite propinquaret. Ad quem cum religiosissimus Karolus visitandi gratia properaret, vt successorem suum ex nomine designare deberet, illi religiosē admodum ex imis præcordijs suspiria trabens Domine inquit, Episcopatum istum diu sine aliqua vilitate vel profectu spiritali retentum, iudicio diuino & veltre dispositioni relinquo, ne ad cumulum peccatorum, quem viuens exaggeraui, etiam mortuus aliquid superinjicere apud ineuitabilem & incorruptendum iudicem deprehendar. Quod sapientissimus Karolus ita cepit, vt eum aliquis Patribus non immeritō coęquandum iudicauerit. Cum autem in eadem regione aliquantisper demoratus fuisset exercitatissimus in exercitatissimorum Francorum Karolus, donec Episcopo decedente dignum ei successorem substitueret, quadam festiua die post Missarum celebrationem dicitur ad suos, ne otio torpentes ad ignauiam perducamur. Eam venatū donec aliquid capiamus, & singuli in eodem habitu pergam⁹, quo nunc induti sumus. Erat autē imbrifera dies & frigida. & ipse quidem Karol⁹ habebat pellicū berbicum, non multum amplioris precij quā erat roccus ille S. Martini, quo pectus ambitur, nudis brachijs Deo sacrificiū obtulisse astipulatione diuina comprobatur. Cæteri verò vt potest feriatis diebus, & qui modo de Papiā venissent, ad quā nuptie Venetici de transmarinis partibus omnes Orientaliū diuitias aduectassent, phœnicū pellibus auium serico circumdata, & paonū collis cum tergo & clunis mox florescere incipientibus.

entibus, tyria purpura, vel diacedrina litta decoratis. Alij de lodicibus, quidam de gliribus circumamicti procedebant, saltusq; peragrantes ramis arborum spinisq; & tribulis lacerati, vel imbris infusi, tum etiam sanguine ferarum pellitumq; volutabro fedati remeabant. Tunc astutissimus dixit Karolus, nullus nostrum pellicium suum extrahat, donec cubitum eamus, ut in nobis ipsis melius siccarum possint. Quo iussu singuli corpora magis quam indumenta curantes, usquequaq; focos inquirere & calefieri studebant, ac mox reuersi & in ministerio eius usq; ad profundam noctem persistentes, ad mansiones remittebantur. Cumque tenuissimas illas pelliculas, vel tenuiores brandeas extrahere cepissent, rugarum & contractionum rupturas quasi virgarum in ariditate fractarum procul audiri fecerunt, gementes & suspirantes, conquerentesq; se pecuniam sub vna die perdidisse. Præceptum vero ab Imperatore susceperant, ut in eisdem pellibus crastina die se illi præsentarent. Quod cum factum fuisset, & omnes non in diuinis resplenderent, sed pannis & decolori fœditate horrerent; dixit industria plenus Karolus ad cubicularium suum, Tere illud pellicium nostrum inter manus, & affer in conspectum vestrum. Quo integerrimo & candidissimo allato, assumens illud inter manus & cunctis altantibus ostendens, hæc pronunciauit: O stolidissimi mortalium quod pellicium modo preciosius & vtilius? istud ne meum vno solido comparatum, an illa vestra non solum libris, sed & multis cœmpta talentis? Tunc vultibus in terram dechnatis terribilissimam eius animaduersionem sustinere nequibant. Quod exemplum religiosissimus pater vester non semel, sed per totam vitam suam ita imitatus est, ut nullus, qui eius agnitione & doctrina dignus videbatur, aliquid in exercitu contra hostem, nisi tantum arma militiæ & lanea vestimenta cum lineis portare præsumeret. Quod si quisq;
inferio-

inferioris disciplinae illius ignarus de serico, auro, vel argento circa se habens eum forte incurrisset, his verbis increpitus & melioratus imo sapientior effectus abscessit: O te haec aureum, ecce tibi argenteum, o te totum coccinum miser & infelix, non tibi sufficit ut tu solus vel forte belliter eas? quin etiam & res, quibus anima tua redimi valeat, in manus hostium tradas, ut de his simulacra gentium adferantur?

28.

Quantum vero à prima aetate usque ad septuagesimum annum ferro gauderet inuictissimus Ludovicus, quantum ante Nordmannorum legatos spectaculum de ferro faceret, melius hoc vobis scientibus replicabo. Cum Reges Nordmannorum singuli pro deuotione sua aurum illi & argentum & pro sempiterna subiectione vel deditioe gladios suos dirigere; praecipit Rex, ut pecunia quidem in pauperum projiceretur, & à nullo nisi indignanter aspiceretur, potius ab omnibus velut lutum conculcetur. Gladius vero in sublimi solio residens sibi attendendos iussit afferri. Tunc legati metuentes, ne quid sinistrae suspicionis contra eos possit oriri, eo modo, quo solent ministri dominis suis scutellos de summis oris praebere, ita spatas Imperatori cum periculo porrigebant. Quarum ille cum unam de capitibus acceptam, & ab extremitate vltima ad summum curauerit, inter fortiores ferro manus disrupta est. Tunc vnus de missis suam de vagina protrahens, ministrantium more ad ipsius obsequiam protendens; Domine, inquit, credo, & flexibilis & rigida inuenietur ista spata ad vultum victoriosissimae dexterae vestrae. Qua Caesar accepta & reuerentia Caesar, iuxta vaticinium Isaiae; Attendite ad petram, vnde excisi estis, deuota Germaniae populositatem, singularis dignitatis officio, in antiquos hominum artus & animos erigens, ab ora vltima capulotenus in modum viminis contraxit & sic

E/ai. 31.

de sensum ad statum pristinum redire permisit. Tum Legati
semper aspectantes, & ad alterutrum obstupescerent: O, in-
quirit, principibus nostris tam vile videretur aurum, & fer-
rum tam pretiosum! Et quia de Nordmannis mentio inci-
dit quanti fidem habeant & Baptismum in temporibus aui
vestri, gestis paucis euoluam.

29.
Vt post mortem bellicosissimi Dauid multo tempore fi-
nitimæ gentes manu fortissima subiugata eius imperio,
filio Salomoni pacifico tributa dependerunt, ita propter ti-
morem & tributa Augustissimo Imperatori Karolo per solu-
ta filium eius Ludouicum gens immanissima Nordmanno-
rum simili veneratione solebat honorare: quorum legatos
religiosissimus Imperator tandem aliquando miseratus, in-
terrogatos; si Christianam religionem suscipere vellent: &
responso accepto; quia semper & vbique atque in omni-
bus essent obedire parati; iussit eos in eius nomine bap-
tizari, de quo doctissimus ait Augustinus: Si non esset Tri-
nitas, non dixisset veritas, Ite, docete omnes gentes
baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.
Qui à primoribus palatij quasi in adoptionem filiorum sus-
cepti, de Camera quidem Cæsaris candidatum, à patrinis
vero suis habitum Francorum in vestibus preciosis & armis
cæterisq; ornatis acceperunt. Quod cum diutius actitaretur,
& non propter Christum, sed propter commoda terrena
ab anno in annum multo plures iam, non vt legati, sed vt de-
uocissimi vasalli ad obsequiũ Imperatoris, in sabbato sancto
Paschæ festinarent occurrere; contigit, vt quodam tempore
vsq; ad Ludouicum venissent. Quos Imperator interroga-
tos, si baptizari votum haberent, & confessos iussit aqua
sancta sine mora perfundi. Cumq; tot lineæ vestes non es-
sent in promptu, iussit incidi camisia & in modum sepium
confui, vel in modum vitium pastinari. Quarum cum vna
H h h cuidam

cuidam seniorum illorum repentino fuisset imposita; & illam curiosioribus oculis ex tempore contemplatus fuisset; iamque indignatione non modica, mente concepta, dixit ad Imperatorem: Iam vicies hinc lotus sum, & opimis candidissimisque vestibus indutus: Et ecce talis saccus non milites, subditos condecet: & nisi nuditate erubescerem meis priuatus, nec à te datus contectus, amictum tuum cum Christo tuo tibi relinquere. Tanti pendunt hostes Christi, quod ait Apostolus: Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis. Et illud: Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et quod maximè contra contemptores fidei violatoresque Sacramentorum vigilat: Rursum crucifigentes sibi filium Dei, & ostentatum habentes. Quod vnum apud gentes tantum & non etiam inter eos, qui Christi nomine censentur, sæpius inueniretur.

Galat. 3.

Rom. 6.

Hebr. 6.

30.

Adhuc referendum est de bonitate Ludouici prioris sic ad Karolum remeandum. Quietissimus Imperator Ludouicus à cunctis hostium incursionibus immunis, religionis tantum operibus, orationibus scilicet, elemosynis causis audiendis, & iustissimè determinandis insudabat. In quo negotio tantum & ingenio & vsu exercitatus erat: Vt cum ei quidam in similitudine Achitofel, pro Angelo habitus à cunctis illudere tentauisset; huiusmodi responsum comi vultu, blandissimaque voce, sed mente aliquantulum commota rependeret: O sapientissime Anshelme, si fas sineret, dicere audeam, quod tramite non recto incedis; ex qua die idem iudicium abnuersis est pro nihilo deputatus.

2. Reg. 15.

31.

Elemosynis vero intentus erat misericordissimus Ludouicus, ut eas non solum in conspectu suo, sed & pro se ipsius fieri maluisset. Insuper & ubi ipse absens fuisset, ita pauperum causas modorerari decreuit, ut vni ex eis, qui ex omni parte debilis, sed animosior cæteris videbatur, ipsorum

commissa, furtorum redditiones, iniuriarum vel læsionum
 taliones, in maiorib⁹ etiã commissis membrorum abscissio-
 nes, aut truncationes capitũ, nec non & suspensiones corpo-
 rum per eum fieri præciperet. Qui constitutis ducibus, tribu-
 nis, & centurionibus eorumq; vicarijs, rem sibi delegatam
 haud segniter implevit. Ipse autẽ clementissimus Augustus,
 in cunctis illis Dominum Christũ veneratus, eis alimenta, &
 quib⁹ tegerentur, impẽdere nunq̃ destitit; & præcipuẽ in illa
 die, qua Christus mortali tunica exutus incorruptibilẽ resu-
 mere parabat. In qua etiã cunctis in palatio ministrantibus &
 in curia regia seruiẽtib⁹ iuxta singulorũ personas donatiua
 largitus est, ita vt nobilioribus quibuscunq; aut baltheos aut
 fascilones preciosissimaq; vestimenta à latissimo Imperio
 perlata distribui iuberet. Inferioribus vero saga Fresonica
 omnimodi coloris darentur, Porro custodib⁹ equorũ, pisto-
 ribusq; & coquis indumtẽa linea cum laneis * spatijsq; prout * fort. *spatij*
 opus habebant, projicerentur. Cumq; iam nullo indigente,
 secundum Aetius & dicta Apostolica, esset in omnibus gratia *Ahor. 4.*
 magna, quando & pauperes pannosi iucundissime dealbati
 Kyrie eleisõ Ludvvico beato p latissimã curtẽ vel curtículas
 Aquarũ grani, quas Latini vsitati⁹ porticuũ noie vocant, vsq;
 ad celũ voces efferrent; & q poterant de militib⁹ pedes Im-
 peratoris amplectentib. alijs verò emin⁹ adorantib. iam Cẽ-
 sare ad Ecclesiã pcedẽte, quidã de scurris ioculariter inquit:
 O te beate Ludv vice, q tot homines vna die vestire potuisti;
 per Christũ, nullus in Europa hodie plures vestiuit, quã tu
 præter ATTONEM, cumq; ab eo Impator quæreret, quomo-
 do ille plures vestire potuisset, munus, quasi gaudẽs, si Impã-
 torẽ in admirationẽ vertisset, cum cachiano intulit, Hodie,
 inquiens, ille noua indumẽta largit⁹ est plurima. Quod dul-
 cissimi gestus Imperator blande p ludo, & inept⁹ vt erat vul-
 tu, percipiẽs, humili deuotione Ecclesiã intrauit, in qua ita
 Hhh 2 timo-

timoratè se gessit, quasi ipsum Dominum Iesum Christum
 præ oculis corporalibus habere videretur. Qui etiam omni
 tempore nõ pro aliqua necessitate, sed pro largiendi occasi-
 one singulis sabbatis balneari, & cuncta quæ deposita
 præter gladium & baltheum, apparitoribus suis dare con-
 sueuerat. Quæ eius liberalitas vsq; ad infimos etiam per-
 uenit, adeo vt STRACHOLTO vitreario seruo Sancti Galli
 tam vestituram suam tunc sibi seruienti præciperet dari.
 Quod cum erronei militum vasalli cognouissent, ei iuxta vi-
 am insidias ponentes spoliare moliti sunt. Quibus cum
 idem diceret, Quid facitis vitreario Cæsaris vim
 inferentes? Responderunt, Officium
 quidem tuum habere te
 permittimus...

*Videntur
 quædam deef-
 se.*

HER